For Private Circulation Only

Study Circle Career Development Institute

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा (गट ब)/(गट क) मुख्य परीक्षा २०२३

पेपर क्रमांक – २ : सामान्य क्षमता चाचणीसाठी उपयुक्त प्रश्नसंग्रह

स्पर्धेचे सर्वंकष...एक प्रभावी अभ्यास चळवळ

(१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल घटकावरील प्रश्न

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या परीक्षा २०२३

(१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल घटकावरील प्रश्न

१) सहायक रासायनिक विश्लेषक चाळणी परीक्षा, १९ जानेवारी २०२३
२) दंत शल्यचिकित्सक चाळणी परीक्षा, २०२३
३) मुख्य प्रशासकीय अधिकारी चाळणी परीक्षा २०२३
४) सहायक मत्स्य आयुक्त चाळणी परीक्षा २०२३
५) राज्यसेवा मुख्यपरीक्षा पेपर्स १ ते ४, २०२३
६) महाराष्ट्र गट क मुख्य परीक्षा पेपर १, २००३
७) फार्मासिस्ट, वैद्यकीय महविद्यालये चाळणी परीक्षा २०२३
८) सांख्यिकी अधिकारी, सार्वजनिक आरोग्य चाळणी परीक्षा २०२३
९) कायदा अधिकारी, नगरनियोजन चाळणी परीक्षा २०१३
१०) सहायक संचालक,नगरनियोजन चाळणी परीक्षा २०२३
११) सहायक कायदेशीर सल्लागार/अव्वर सचिव, नगरनियोजन चाळणी परीक्षा , २०१३
१२) नगरनियोजन अधिकारी चाळणी परीक्षा २०२३
१३) लिपिक टंकलेखक (मुख्य) परीक्षा, १२ फेब्रुवारी २०२३
१४) दुय्यम निरीक्षक राज्य उत्पादन शुल्क (मुख्य) परीक्षा २०२३
१५) कर सहायक (मुख्य परीक्षा) ४ मार्च २०२३
१६) उद्योग निरीक्षक, गट क (मुख्य) परीक्षा, ११ मार्च २०२३

१७) सहायक आयुक्त (औषधे) चाळणी परीक्षा, १७ मार्च २०२३
१८) सहाय्यक (विधी) चाळणी परीक्षा, १७ मार्च २०२३
१९) कनिष्ठ भूवैज्ञानिक चाळणी परीक्षा, १७ मार्च २०२३
२०) कार्यकारी अभियंता (विद्युत) चाळणी परीक्षा, २० मार्च २०२३
२१) उपअभियंता (विद्युत–यांत्रिकी) चाळणी परीक्षा, २० मार्च २०२३
२२) महाराष्ट्र वनसेवा मुख्य परीक्षा, १६ एप्रिल २०२३
२३) महाराष्ट्र अराजपत्रित गट ब व क सेवा, संयुक्त पूर्वपरीक्षा, ३० एप्रिल २०२३
२४) महाराष्ट्र अभियांत्रिकी (सिव्हिल) मुख्य परीक्षा, २३ एप्रिल २०२३
२५) उपसंचालक आरोग्यसेवा चाळणी परीक्षा, १२ मे २०२३
२६) महाराष्ट्र अभियांत्रिकी (विद्युत) मुख्य परीक्षा, १३ मे २०२३
२७) महाराष्ट्र कृषीसेवा मुख्य परीक्षा, १३ मे २०२३
२८) उपसंचालक औद्योगिक सुरक्षा चाळणी परीक्षा, १६ मे २०२३
२९) महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्वपरीक्षा, ४ जून २०२३
३०) वैद्यकीय अधिकारी चाळणी परीक्षा, ८ जुलै २०२३

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)/(गट क) २०२३

पेपर क्रमांक – २ : सामान्य क्षमता चाचणी

(१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल घटकावरील प्रश्न

१) **महाराष्ट्राचा व भारताचा प्राकृतिक भूगोल –** खडक, भौगोलिक उत्क्रांती व वैशिष्ट्ये

२) **विविध भूरूपे, पर्वत आणि पठार –** टेकड्या, रांगा, शिखरे, घाट

३) **मुख्य प्राकृतिक विभाग –** हिमालय, मैदाने, किनारपट्टी, पठार, सह्याद्री, कोकण, बेटे

४) **हवामानशास्त्र, पर्जन्यमान व तापमान**

५) **पर्जन्यातील विभागवार बदल**

६) **नद्या –** धरणे आणि सिंचन प्रकल्प

७) **नैसर्गिक संपत्ती व शेती –** वने, जमिनीचे प्रकार, प्रमुख पिके

८) **आर्थिक भूगोल –** खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने, वाहतूक आणि पर्यटन, उद्योग, शहरे

९) **राजकीय विभाग, प्रशासकीय विभाग –** भाषा, जमाती आणि वंश, स्थाने आणि सीमा

१०) **मानवी व सामाजिक भूगोल –** लोकसंख्या, लोकसंख्येचे स्थानांतर व त्याचे उगम व इष्टस्थानावरील परिणाम, ग्रामीण वस्त्या व तांडे, झोपडपट्ट्या व त्यांचे प्रश्न

Study CIRCLE

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)/(गट क) २०२३

पेपर क्रमांक – १ : मराठी व इंग्रजी

१) मराठी भाषा (५०)

(१) सर्वसामान्य शब्दसंग्रह /१५
(२) वाक्यरचना/१३
(३) व्याकरण/१२
(४) म्हणी व वाक्प्रचार (अर्थ व उपयोग)/५
(५) उताऱ्यावरील प्रश्नोत्तरे/५

(२) इंग्रजी भाषा /५०

(6) CommonVocabualry / 10
(7) SentenceStructure / 20
(8) Grammar /10
(9) Use of Idioms and Phrases / 5
(10) Comprehension / 5

पेपर क्रमांक – २ : सामान्य अध्ययन व बुद्धिमापन चाचणी

१) सामान्य बुद्धिमापन व आकलन /१०
२) चालू घडामोडी – जागतिक तसेच महाराष्ट्रासह भारतातील /१०
३) अंकगणित आणि सांख्यिकी /१०
४) अ) माहिती अधिकार अधिनियम, २००५ /५
ब) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क, २०१५ /५
५) भारतीय संघराज्य व्यवस्था, राज्यघटना, स्थानिक स्वराज्य व्यवस्था, कार्यकारी मंडळ, न्यायमंडळ, विधीमंडळ/१५
६) अ) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल /१०
ब) पर्यावरण /५
७) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान /१५ –
अ) भौतिकशास्त्र (फिजिक्स) /२
ब) रसायनशास्त्र (केमिस्ट्री) /२
क) प्राणीशास्त्र (झूलॉजी) /२
ड) वनस्पतिशास्त्र (बॉटनी) /२
इ) दूरसंवेदन, हवाई व ड्रोन छायाचित्रण, भौगोलिक माहिती प्रणाली व त्याचे उपयोजन /२
फ) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञान /५
८) अर्थव्यवस्था व नियोजन, विकास विषयक अर्थशास्त्र आणि कृषी /१५
१) समग्रलक्षी अर्थशास्त्र, विकास विषयक अर्थशास्त्र /६
२) भारतीय अर्थव्यवस्था आणि कृषी /९

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)
Maharashtra Non Gazzeted Services Main Examination (Group B)

-: परीक्षा योजना :-

प्रश्नपत्रिकांची संख्या - दोन

पेपर क्र.-१ - २०० गुण
पेपर क्र.-२ - २०० गुण
एकूण - ४०० गुण

शारीरिक चाचणी व मुलाखत - केवळ पोलीस उप निरीक्षक पदाकरीता
(शारीरिक चाचणी - १०० गुण, मुलाखत - ४० गुण)

पेपर क्र. व संकेतांक	विषय	प्रश्नसंख्या	गुण	दर्जा	माध्यम	परीक्षेचा कालावधी	प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप
१ (सांकेतांक १०६२)	मराठी	५०	१००	बारावी	मराठी	एक तास	वस्तुनिष्ठ बहुपर्यायी
	इंग्रजी	५०	१००	पदवी	इंग्रजी		
२ (सांकेतांक १०६३)	सामान्य अध्ययन व बुद्धिमत्ता चाचणी	१००	२००	पदवी	मराठी व इंग्रजी	एक तास	वस्तुनिष्ठ बहुपर्यायी

नकारात्मक गुणदान -

१) प्रत्येक चुकीच्या उत्तराकरीता २५% किंवा १/४ एवढे गुण एकूण गुणांमधून वजा/ कमी करण्यात येतील.
२) एखाद्या प्रश्नाची एकापेक्षा अधिक उत्तरे दिली असल्यास अथवा ज्या उमेदवाराने उत्तरपत्रिकेत पूर्ण वर्तुळ चिन्हांकित केले नसेल अशा प्रश्नाचे उत्तर चुकीचे समजण्यात येऊन त्या प्रश्नाच्या उत्तराकरीता २५% किंवा १/४ एवढे गुण एकूण गुणांमधून वजा/कमी करण्यात येतील.
३) वरीलप्रमाणे कार्यपध्दतीचा अवलंब करताना एकूण अंतिम गुणांची बेरीज अपूर्णांकात आली तरीही ती अपूर्णांकातच राहील व पुढील कार्यवाही त्याच्या आधारे करण्यात येईल.
४) एखाद्या प्रश्नाचे उत्तर अनुत्तरितअसेल तर, अशा प्रकरणी नकारात्मक गुणांची पध्दत लागू असणार नाही.

-: अभ्यासक्रम :-

पेपर क्रमांक - १ - मराठी, इंग्रजी या विषयामध्ये खालील घटक/ उपघटकांचा समावेश असेल.

अ.क्र.	विषय
१	**मराठी :-** सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाक्प्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग तसेच उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
२	**इंग्रजी : -** Common Vocabulary, Sentence structure, Grammar, use of Idioms and phrases & their meaning and comprehension of passage.

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट क)
(सहायक मोटार वाहन निरीक्षक पद वगळून अन्य पदांकरीता)
Maharashtra Non Gazzeted Services Main Examination (Group C)
(All posts excluding Assistant Motor Vehicle Inspector Post)

-: परीक्षा योजना :-

प्रश्नपत्रिकांची संख्या - दोन

पेपर क्र.-१ - २०० गुण
पेपर क्र.-२ - २०० गुण
एकूण - ४०० गुण

पेपर क्र. व संकेतांक	विषय	प्रश्नसंख्या	गुण	दर्जा	माध्यम	परीक्षेचा कालावधी	प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप
१ (सांकेतांक १०६४)	मराठी	५०	१००	बारावी	मराठी	एक तास	वस्तुनिष्ठ बहुपर्यायी
	इंग्रजी	५०	१००	पदवी	इंग्रजी		
२ (सांकेतांक १०६५)	सामान्य अध्ययन व बुद्धिमत्ता चाचणी	१००	२००	पदवी	मराठी व इंग्रजी	एक तास	वस्तुनिष्ठ बहुपर्यायी

नकारात्मक गुणदान -

१) प्रत्येक चुकीच्या उत्तराकरीता २५% किंवा १/४ एवढे गुण एकूण गुणांमधून वजा/ कमी करण्यात येतील.
२) एखाद्या प्रश्नाची एकापेक्षा अधिक उत्तरे दिली असल्यास अथवा ज्या उमेदवाराने उत्तरपत्रिकेत पूर्ण वर्तुळ चिन्हांकित केले नसेल अशा प्रश्नाचे उत्तर चुकीचे समजण्यात येऊन त्या प्रश्नाच्या उत्तराकरीता २५% किंवा १/४ एवढे गुण एकूण गुणांमधून वजा/कमी करण्यात येतील.
३) वरीलप्रमाणे कार्यपध्दतीचा अवलंब करताना एकूण अंतिम गुणांची बेरीज अपूर्णांकात आली तरीही ती अपूर्णांकातच राहील व पुढील कार्यवाही त्याच्या आधारे करण्यात येईल.
४) एखाद्या प्रश्नाचे उत्तर अनुत्तरितअसेल तर, अशा प्रकरणी नकारात्मक गुणांची पध्दत लागू असणार नाही.

-: अभ्यासक्रम :-

पेपर क्रमांक - १ - मराठी, इंग्रजी या विषयामध्ये खालील घटक/ उपघटकांचा समावेश असेल.

अ.क्र.	विषय
१	**मराठी :-** सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाक्प्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग तसेच उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
२	**इंग्रजी : -** Common Vocabulary, Sentence structure, Grammar, use of Idioms and phrases & their meaning and comprehension of passage.

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)/(गट क) २०२३

पेपर क्रमांक – १ : मराठी व इंग्रजी सविस्तर अभ्यासक्रम

१) मराठी (५०)

(१) सर्वसामान्य शब्दसंग्रह /१५

१) समानार्थी शब्द–विरुद्धार्थी शब्द
२) शब्दार्थ–संज्ञांचे अर्थ
३) शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द
४) शब्दव्युत्पत्ती – तत्सम / तद्भव
५) देशी / भारतीय / परभाषेतील शब्द
६) शब्दसिद्धी – सिद्ध शब्द / धातू
७) उपसर्गघटित शब्द
८) प्रत्ययसाधित शब्द – कृदंत – धातू साधित / तद्धित – शब्द साधित
९) अभ्यस्त शब्द – पूर्णाभ्यस्त / अंशाभ्यस्त / अनुकरण वाचक
१०) अलंकारिक / सामासिक / ग्रामीण व नागरी शब्द
११) शब्दार्थ न जुळणारा शब्द, पर्यायी शब्द / पर्यायी नसलेला शब्द
१२) विविधअर्थी एक शब्द
१३) संदर्भ शब्द रिकाम्या जागी निवडणे
१४) शब्दांचे शुद्धलेखन – शब्दाचा प्रकार, जोडशब्द
१५) लिपी, शब्दशक्ती/शब्दांचे काव्यगुण

(२) वाक्यरचना/१३

१) वाक्याचे पृथक्करण –उद्देश व उद्देशविस्तार, विधेय व विधेयविस्तार
२) वाक्य संश्लेषण व वाक्यनिर्मिती
३) वाक्यातील कर्ता व कर्म
४) कर्तरी प्रयोग, कर्मणी प्रयोग
५) भावे प्रयोग, नवीन प्रकार

✻ वाक्यरचनेनुसार प्रकार व रूपांतर

६) केवलवाक्य, मुख्य आणि गौण वाक्ये
७) संयुक्तवाक्य व वाक्य रूपांतर
८) मिश्रवाक्य व वाक्य रूपांतर

✻ अर्थावरून प्रकार व वाक्य रूपांतर

९) होकारार्थी, नकारार्थी व वाक्य रूपांतर
१०) प्रश्नार्थक व वाक्य रूपांतर
११) उद्गारवाचक, आज्ञार्थी व वाक्य रूपांतर
१२) वाक्यातील काळ आणि आख्यात
१३) योग्य विरामचिन्हांचा वापर

(३) व्याकरण/१२

१) वर्णाक्षरे व शब्दांच्या जाती
   १) वर्णाक्षर व मूलध्वनी
   २) स्वर
   ३) व्यंजन
   ४) अनुनासिके
   ५) वर्णरचना
   ६) जोडाक्षर
   ७) शब्दांच्या जाती
२) नाम व नामाचे प्रकार
३) सर्वनाम
४) विशेषण
५) क्रियापदांचे प्रकार, रूप व धातुसाधिते
६) क्रियाविशेषण व शब्दयोगी अव्यय
७) उभयान्वयी व केवलप्रयोगी अव्यय
८) सामान्यरूप व विभक्ती
९) लिंग व वचन
१०) संधी व समास
११) अलंकार, वृत्ते, पद्यरचना - काव्य/ओव्या
१२) वाङ्मयीन इतिहास व भाषिक सामान्यज्ञान

(४) म्हणी व वाक्प्रचार (अर्थ व उपयोग)/५

४१) म्हणीचा योग्य अर्थ
४२) वाक्प्रचाराचा योग्य अर्थ
४३) योग्य अर्थाची म्हण/पर्यायी म्हण निवडणे
४४) पर्यायी वाक्प्रचार
४५) म्हणीचा/वाक्प्रचाराचा वाक्यात उपयोग

(५) उताऱ्यावरील प्रश्नोत्तरे/५

४६) उतारा क्र.१ प्रश्न क्र.१
४७) उतारा क्र.१ प्रश्न क्र.२
४८) उतारा क्र.१ प्रश्न क्र.३
४९) उतारा क्र.१ प्रश्न क्र.४
५०) उतारा क्र.१ प्रश्न क्र.५

(२) इंग्रजी /५०

(6) CommonVocabualry /10

51) Synonyms / Homonym
52) Antonyms
53) One Word substitution
54) Meaning / Wrong meaning of words, underlined words
55) Correct spelling
56) Names for groups/collection
57) Use of correct word
58) Word formation /Construction / building
59) Confusing words & Full form
60) Fill in the blanks

(7) SentenceStructure /20

61) Types of sentences - structure
62) Types of sentences - meaning
63) Types of clauses
64) Question tags and Interrogative sentences
65) Grammatically Correct sentence
66) Grammatical error part
67) Punctuation
68) Direct - Indirect Speech
69) Active & Passive Voice
70) Degrees
71) Transformation
72) Completion of clauses
73) Meaning of sentence
74) Sentence completion
75) Sentence construction
76) Types of sentences - structure/meaning
77) Types of clauses
78) Grammatically Correct /error part/Punctuation
79) Direct - Indirect Speech
80) Active & Passive Voice

Study CIRCLE

(8) Grammar /10

81) Types and use of Noun, Pronouns
82) Types and use of correct Adjectives
83) Types and use of Verbs, Modals
84) Types of Tenses
85) Use of correct Adverb
86) Use of correct Preposition
87) Use of correct Conjunction and Interjection
88) Use of Articles
89) Singular & Plural, Gender
90) Figure of Speech

(9) Use of Idioms and Phrases / 5

91) Correct meaning of a phrase
92) Correct meaning of an idiom
93) Correct use of phrase
94) Correct use of an idiom
95) Gerundial phrase, Substitution of phrase / idiom

(10) Comprehension / 5

96) Passage no.2, Q.no.1
97) Passage no.2, Q.no.2
98) Passage no.2, Q.no.3
99) Passage no.2, Q.no.4
100) Passage no.2, Q.no.5

पेपर क्रमांक -२ - सामान्य क्षमता चाचणी या विषयामध्ये खालील घटक/ उपघटकांचा समावेश असेल.

अ.क्र.	विषय
१.	**सामान्य बुध्दिमापन व आकलन** – उमेदवार किती लवकर व अचूकपणे विचार करु शकतो हे आजमावण्यासाठी प्रश्न
२.	**चालू घडामोडी** - जागतिक तसेच महाराष्ट्रासह भारतातील.
३.	**अंकगणित व सांख्यिकी**
४.	**माहितीचा अधिकार अधिनियम २००५ (as updated) व महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अधिनियम २०१५**
५.	**भारतीय संघ राज्यव्यवस्था, भारतीय राज्यघटना, स्थानिक स्वराज्य संस्था, कार्यकारी मंडळ, न्यायमंडळ व विधीमंडळ इत्यादी** घटना कशी तयार झाली आणि घटनेच्या प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्वे, घटनेची महत्वाची कलमे / ठळक वैशिष्ट्ये, केंद्र व राज्य संबंध, निधर्मी राज्य, मूलभूत हक्क व कर्तव्ये, राज्याच्या धोरणाची मार्गदर्शक तत्वे- शिक्षण, युनीफॉर्म सिव्हील कोड, स्वतंत्र न्यायपालिका, राज्यपाल, मुख्यमंत्री व मंत्रीमंडळ-कर्तव्ये, अधिकार व कार्य, राज्य विधीमंडळ- विधानसभा, विधानपरिषद व त्यांचे सदस्य, अधिकार, कार्य व कर्तव्ये, विधी समित्या इत्यादी
६.	**भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल** – महाराष्ट्राचा व भारताचा प्राकृतिक (Physical) भूगोल, मुख्य प्राकृतिक (Physiographic) विभाग, हवामान शास्त्र (Climate), पर्जन्यमान व तापमान, पर्जन्यातील विभागवार बदल, नद्या, पर्वत व पठार, विविध भुरूपे, राजकीय विभाग, प्रशासकीय विभाग, नैसर्गिक संपत्ती- वने व खनिजे, मानवी व सामाजिक भूगोल, लोकसंख्या, लोकसंख्येचे स्थानांतर (Migration of Population) व त्याचे उगम (Source) आणि इष्टस्थानावरील (Destination) परिणाम, ग्रामीण वस्त्या व तांडे, झोपडपट्ट्या व त्यांचे प्रश्न. **पर्यावरण** – मानवी विकास व पर्यावरण, पर्यावरणपूरक विकास, नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे संधारण विशेषत: वनसंधारण, विविध प्रकारची प्रदूषणे व पर्यावरणीय आपत्ती, पर्यावरण संवर्धनात कार्यरत असलेल्या राज्य / राष्ट्र/ जागतिक पातळीवरील संघटना / संस्था इत्यादी.
७.	**सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान —** **अ)** भौतिकशास्त्र (Physics), **ब)** रसायनशास्त्र (Chemistry), **क)** प्राणीशास्त्र (Zoology), **ड)** वनस्पतीशास्त्र (Botany) **इ)** दूर संवेदन, हवाई व ड्रोन छायाचित्रण, भौगोलिक माहिती प्रणाली व त्याचे उपयोजन (Remote Sensing, Aerial and drone photography, Geographic Information System (GIS) and it's application etc.) **फ)** माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञान (Information and communication technology.)
८.	**अर्थव्यवस्था व नियोजन, विकास विषयक अर्थशास्त्र** **१ समग्रलक्षी अर्थशास्त्र** १.१ समग्रलक्षी अर्थशास्त्र: १.२ वृद्धी आणि विकास : १.३ सार्वजनिक वित्त : १.४आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल: **२ भारतीय अर्थव्यवस्था** २.१ भारतीय अर्थव्यवस्था, भारतीय अर्थव्यवस्थेची आव्हाने व आर्थिक सुधारणा २.२ भारतीय शेती व ग्रामीण विकास: २.३ सहकार : २.४ मौद्रिक व वित्तीय क्षेत्र: २.५ सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था: २.६ उद्योग व सेवा क्षेत्र : २.७ पायाभूत सुविधा विकास : २.८ आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि भांडवल : २.९ महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था :

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)/(गट क) २०२३

पेपर क्रमांक – २ : सामान्य क्षमता चाचणी सविस्तर अभ्यासक्रम

१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल /१०

२) पर्यावरण /५

३) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान /१५

अ) भौतिकशास्त्र (फिजिक्स)

ब) रसायनशास्त्र (केमिस्ट्री)

क) प्राणीशास्त्र (झूलॉजी)

ड) वनस्पतिशास्त्र (बॉटनी)

इ) दूरसंवेदन, हवाई व ड्रोन छायाचित्रण, भौगोलिक माहिती प्रणाली व त्याचे उपयोजन

फ) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञान

४) अर्थव्यवस्था व नियोजन, विकास विषयक अर्थशास्त्र आणि कृषी /१५

अ) समग्रलक्षी अर्थशास्त्र, विकास विषयक अर्थशास्त्र

ब) भारतीय अर्थव्यवस्था आणि कृषी

५) भारतीय संघराज्य व्यवस्था, राज्यघटना, स्थानिक स्वराज्य व्यवस्था, कार्यकारी मंडळ, न्यायमंडळ, विधीमंडळ/१५

६) माहिती अधिकार अधिनियम, २००५ /५

७) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क, २०१५ /५

८) चालू घडामोडी – जागतिक तसेच महाराष्ट्रासह भारतातील /१०

९) सामान्य बुद्धिमापन व आकलन /१०

१०) अंकगणित आणि सांख्यिकी /१०

(१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल /१०

१) महाराष्ट्राचा व भारताचा प्राकृतिक भूगोल – खडक, भौगोलिक उत्क्रांती व वैशिष्ट्ये

२) विविध भूरूपे, पर्वत आणि पठार – टेकड्या, रांगा, शिखरे, घाट

३) मुख्य प्राकृतिक विभाग – हिमालय, मैदाने, किनारपट्टी, पठार, सह्याद्री, कोकण, बेटे

४) हवामानशास्त्र, पर्जन्यमान व तापमान

५) पर्जन्यातील विभागवार बदल

६) नद्या – धरणे आणि सिंचन प्रकल्प

७) नैसर्गिक संपत्ती – वने, शेती – जमिनीचे प्रकार, प्रमुख पिके

८) खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने, आर्थिक भूगोल – वाहतूक आणि पर्यटन, उद्योग, शहरे

९) राजकीय विभाग, प्रशासकीय विभाग – भाषा, जमाती आणि वंश, स्थाने आणि सीमा

१०) मानवी व सामाजिक भूगोल – लोकसंख्या, लोकसंख्येचे स्थानांतर व त्याचे उगम व इष्टस्थानावरील परिणाम, ग्रामीण वस्त्या व तांडे, झोपडपट्ट्या व त्यांचे प्रश्न

(२) पर्यावरण /५

११) मानव विकास व पर्यावरण, पर्यावरणपूरक विकास, परिस्थितिकी

१२) नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे विशेषत: वनसंपत्तीचे संधारण

१३) विविध प्रकारची प्रदूषणे व पर्यावरणीय आपत्ती

१४) ग्लोबल वॉर्मिंग व हरित वायू
१५) पर्यावरण संवर्धनात कार्यरत असलेल्या राज्य/राष्ट्र/ जागतिक पातळीवरील संघटना व संस्था

(३) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान /१५

अ) भौतिकशास्त्र (फिजिक्स) /२

१६) गतीशास्त्र, उष्णता, लहरी – प्रकाश, ध्वनी, विद्युतचुंबकीय लहरी
१७) विद्युतशास्त्र, चुंबकत्व, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान

ब) रसायनशास्त्र (केमिस्ट्री) /२

१८) आवर्तसारणी – धातू, अधातू, क्षार, आम्ल, संयुगे, वायू, खते
१९) रासायनिक अभिक्रिया, सेंद्रिय रसायनशास्त्र – हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन

क) प्राणीशास्त्र (झूलॉजी) /२

२०) पेशीविज्ञान व चयापचयन, प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राणी शरीरविज्ञान
२१) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी – पशुपालन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन

ड) वनस्पतिशास्त्र (बॉटनी) /२

२२) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे
२३) कृषीविज्ञान व वनशास्त्र, उपयुक्त आणि हानिकारक वनस्पती – फलोत्पादन आणि फुलशेती

इ) दूरसंवेदन, हवाई व ड्रोन छायाचित्रण, भौगोलिक माहिती प्रणाली व त्याचे उपयोजन /२

२४) दूरसंवेदन, हवाई व ड्रोन छायाचित्रण
२५) भौगोलिक माहिती प्रणाली व त्याचे उपयोजन

फ) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञान /५

२६) संगणक तंत्रज्ञान – आधुनिक समाजातील संगणकाची भूमिका, वेगवेगळ्या क्षेत्रातील जीवनात संगणकाचा वापर
२७) कम्युनिकेशन तंत्रज्ञान – डाटा कम्युनिकेशन, नेटवर्किंग आणि वेब टेक्नॉलॉजी
२८) सायबर गुन्हे व त्यास प्रतिबंध
२९) शासनाचे आयटी कार्यक्रम – मिडीया लॅब एशिया, विद्या वाहिनी, ज्ञान वाहिनी, सामूहिक माहिती केंद्र इत्यादी
३०) माहिती तंत्रज्ञान उद्योग – भारतातील माहिती तंत्रज्ञान उद्योगाची वाढ

(४) अर्थव्यवस्था व नियोजन, विकास विषयक अर्थशास्त्र आणि कृषी/१५

अ) समग्रलक्षी अर्थशास्त्र, विकास विषयक अर्थशास्त्र –

३१) समग्रलक्षी अर्थशास्त्र, महागाई – कारणे, परिणाम, नियंत्रण, उपाय
३२) सार्वजनिक वित्त – आर्थिक व वित्तीय धोरण, लेखापरीक्षण
३३) आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल
३४) वृद्धी आणि विकास – क्षेत्रीय वाढ, एसडीजी, पंचवार्षिक योजना व विकास कार्यक्रम
३५) गरिबी/ बेकारी – कारणे, स्वरुप, प्रकार, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम, रोजगार निर्मिती कार्यक्रम
३६) विकास कार्यक्रम – सामाजिक सुरक्षा, शिक्षण, आरोग्य, महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक, वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता

ब) भारतीय अर्थव्यवस्था आणि कृषी –

३७) भारतीय अर्थव्यवस्था, भारतीय अर्थव्यवस्थेची आव्हाने व आर्थिक सुधारणा
३८) भारतीय शेती व ग्रामीण विकास – उत्पादकता, सुधारणा, विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने
३९) सहकार – कृषी वित्त पुरवठा, विपणन, किंमती
४०) मौद्रिक व वित्तीय क्षेत्र – चलन पुरवठा, क्रेडिट आणि मॉनिटरी पॉलिसी
४१) सार्वजनिक वित्त व वित्तीय संस्था – महसूल, अर्थसंकल्प, सार्वजनिक खर्च

४२) उद्योग व सेवा क्षेत्र
४३) पायाभूत सुविधा विकास
४४) भारताचा विदेशी व्यापार – आकारमान, दिशा आणि रचना
४५) महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था

(५) भारतीय राज्यव्यवस्था/१५

*** भारतीय संघराज्य व्यवस्था, भारतीय राज्यघटना, स्थानिक स्वराज्य व्यवस्था, कार्यकारी मंडळ, न्यायमंडळ, विधीमंडळ–**

अ) भारतीय राज्यघटना –

४६) घटना कशी तयार झाली – संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे
४७) घटनेच्या प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे, निधर्मी राज्य, ठळक वैशिष्ट्ये
४८) संविधानातील महत्त्वाची कलमे – परिशिष्टे, घटनादुरुस्ती
४९) मूलभूत हक्क व कर्तव्ये
५०) राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे – शिक्षण, युनिफॉर्म सिव्हील कोड
५१) संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

ब) भारतीय संघराज्य व्यवस्था –

५२) केंद्र व राज्य संबंध – नवीन राज्ये

क) कार्यकारी मंडळ, न्यायमंडळ, विधीमंडळ –

५३) स्वतंत्र न्यायपालिका
५४) राज्यपाल, मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ – भूमिका, अधिकार व कार्य
५५) राज्य विधीमंडळ – विधानसभा, विधानपरिषद व त्यांचे सदस्य, अधिकार, कार्य व भूमिका, विधी समित्या
५६) केंद्रीय विधीमंडळ – लोकसभा व राज्यसभा
५७) केंद्रीय कार्यकारी मंडळ – राष्ट्रपती, उपराष्ट्रपती व पंतप्रधान

ड) स्थानिक स्वराज्य व्यवस्था –

५८) पंचायत राजची उत्क्रांती – कायदे, समित्या, घटनादुरुस्ती
५९) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद – रचना व कार्ये
६०) जिल्हा व नागरी प्रशासन – रचना व कार्ये

(६) माहिती अधिकार अधिनियम, २००५ /५

६१) माहिती अधिकार कायद्याची उत्क्रांती, सुधारणा व इतर बाबी
६२) माहिती अधिकार कायद्यातील महत्त्वाची कलमे
६३) माहिती अधिकार कायद्याशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
६४) माहिती अधिकार कायद्यानुसारची कारवाई व शिक्षेची तरतूद
६५) माहिती अधिकार कायद्यातील त्रुटी व दुरुस्त्या, अपील

(७) महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क, २०१५/५

६६) लोकसेवा हक्क कायद्याची उत्क्रांती, सुधारणा व इतर बाबी
६७) लोकसेवा हक्क कायद्यातील महत्त्वाची कलमे
६८) लोकसेवा हक्क कायद्याशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
६९) लोकसेवा हक्क कायद्यानुसारची कारवाई व शिक्षेची तरतूद
७०) लोकसेवा हक्क कायद्यातील त्रुटी व दुरुस्त्या, अपील

(८) चालू घडामोडी – जागतिक तसेच महाराष्ट्रासह भारतातील /१०

७१) जागतिक राजकीय घटना – संघटना, आंतरराष्ट्रीय संबंध, मानवी हक्क विषयक घटना, संरक्षणविषयक घटना

७२) राष्ट्रीय राजकीय घटना – निवडणुका, प्रशासन, न्यायालयीन निकाल, आयोग, कायदे व घटनादुरुस्त्या, आंदोलने

७३) आर्थिक व वित्तीय घटना – विदेशी व्यापार, अर्थसंकल्प व सार्वजनिक वित्त, बँकिंग व व वित्त, दारिद्र्य व बेकारी

७४) वैज्ञानिक घटना – आण्विक प्रकल्प,आयसीटी, अवकाशविज्ञान, वैज्ञानिक संस्था व संशोधक, जैवतंत्रज्ञान, रोगविज्ञान

७५) सामाजिक व शैक्षणिक घटना –सामाजिक सुरक्षेचे उपक्रम व पुढाकार, शैक्षणिक व आरोग्य क्षेत्रातील घटना

७६) भौगोलिक व पर्यावरणविषयक घटना – प्रकाशझोतातील स्थळे, राजकीय भूगोल, पर्यावरण परिषदा, कायदे, आपत्तीव्यवस्थापन

७७) सांस्कृतिक व साहित्यिक घटना – संगीत व नृत्य, चित्रपट, यात्रा, संस्था व स्मारके, पुस्तके व लेखक, साहित्य संमेलन

७८) क्रीडाविषयक घटना व सामान्यज्ञान – क्रीडा स्पर्धा, खेळाडूंची कामगिरी, महत्त्वाचे दिवस, सर्वप्रथम, सर्वात मोठे/छोटे

७९) नेमणुका, नियुक्ती व प्रकाशझोतातील व्यक्ती

८०) पारितोषिक, पुरस्कार व बहुमान

(९) सामान्य बुद्धिमापन व आकलन /१०

८१) विधाने आणि युक्तिवाद, गृहितके, निष्कर्ष

८२) परिच्छेदांवरुन निष्कर्ष, परिस्थिती आणि प्रतिसाद, विधान आणि कृतीचा मार्ग

८३) निर्णय घेणे, समस्या सोडवणे, प्रतिपादन–कारण, कूट माहितीवरील प्रश्न

८४) डेटा सफिसिएन्सी, विधानाच्या सत्यतेची पडताळणी

८५) नातेसंबंध, विश्लेषण

८६) बैठक, क्रम व मांडणी व्यवस्था, मानांकन चाचणी

८७) गणितीय तर्क, मशीन इनपुट व चिन्हे

८८) सांकेतिक भाषा, साम्य, तुलना, वर्गीकरण

८९) संख्या आणि वर्णमालिका

९०) आकृत्या व घनावरील प्रश्न, वेन आकृत्या

(१०) अंकगणित आणि सांख्यिकी /१०

९१) संख्याप्रणाली – लसावि, मसावि, वर्गमूळ आणि घनमूळ

९२) बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, दशांश अपूर्णांक

९३) टक्केवारी, भागीदारी, गुणोत्तर आणि प्रमाण, मिश्रण, साखळी नियम

९४) वेळ व अंतर, रेल्वे, बोट व जलप्रवाह

९५) काळ व काम

९६) नफा आणि तोटा, विक्री आणि खरेदी

९७) साधे व चक्रवाढ व्याज

९८) दिशानिर्देश, घड्याळ, कॅलेंडर, वय

९९) संभाव्यता, क्रमचय, सरासरी

१००) आलेख, तक्ते, भूमिती

study CIRCLE

महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)/(गट क) २०२३

पेपर क्रमांक – २ : सामान्य क्षमता चाचणी

(१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल घटकावरील प्रश्न

(१) महाराष्ट्राचा व भारताचा प्राकृतिक भूगोल – खडक, भौगोलिक उत्क्रांती व वैशिष्ट्ये

१) खालीलपैकी कोणत्या अक्षवृत्तीय विभागात अधिक सागरी क्षारता आढळते?
१) १०° आणि २०° N दरम्यान २) २०° आणि ३०° N दरम्यान
३) २०° आणि ३०° S दरम्यान ४) ०° आणि २३$^{१}/_{२}$° S दरम्यान

1) In which of the following latitude zones are maximum ocean salinity values found ?
1) Between 10° and 20° N 2) Between 20° and 30° N
3) Between 20° and 30° 8 4) Between 0° and 23 $^{1}/_{2}$° S

२) खालीलपैकी कोणत्या सामुद्रधुनीमुळे, भारत श्रीलंकेपासून वेगळा झाला आहे?
१) जिब्राल्टरची सामुद्रधुनी २)मलाक्काची सामुद्रधुनी
३) पाल्कची सामुद्रधुनी ४) सुंदाची सामुद्रधुनी

2) By which straits of the following is India separates from Sri Lanka ?
1) Strait of Gibralter 2) Strait of Malacca
3) Strait of Palk 4) Strait of Sunda

३) 'फूजियामा' हा प्रसिद्ध ज्वालामुखी जपानच्या कोणत्या बेटावर आहे?
१) क्युशु २) होन्शु ३) शिकोकू ४) होक्याडो

3) 'Fujiyama' is the famous voleano occurred in which island in Japan ?
1) Kyushu 2) Honshu 3) Shikoku 4) Hokkaido

४) महाराष्ट्राच्या दख्खन पठारावर ग्रामीण भागामध्ये घर बांधणीसाठी या स्थानिक दगडाचा वापर केला जातो.
१) जांभा दगड २) संगमरवरी दगड ३) ग्रॅनाईट दगड ४) बेसॉल्ट दगड

4) The local rock used to construct houses in rural area on the Deccan Plateau of Maharashtra is
1) Laterite rock 2) Marble rock 3) Granite rock 4) Basalt rock

५) भूगर्भशास्त्रीय कालखंडात वातावरणाशी संपर्क नसलेल्या पाण्याला असे म्हणतात:
१) जुवेनाइल वॉटर २) कॉनेट वॉटर ३) मॅग्मॅटिक वॉटर ४) मेटिओरिक वॉटर

5) Water that has been out of contact with the atmosphere for an appreciable part of geologic period is termed as :
1) Juvenile water 2) Connate water 3) Magmatic water 40 Meteoric water

६) जेव्हा वितळलेला मॅग्मा खडकाच्या थरांमध्ये क्षैतिजरित्या वाहतो, पृष्ठभागाच्या जवळच्या थरांना फुगवतो, वरच्या दिशेने मजबूत मशरूम–आकाराची रचना तयार करतो, त्यावेळी ....ची निर्मिती होते.

१) लोपोलिथ २) बायस्मालिथ ३) डोम ४) लॅकोलिथ

6) A .... is developed when molten magma flows horizontally between rock layers, bulging the layers nearer to the surface, upward to form a solidified mushroom-shaped structure.

1) Lopolith 2) Bysmalith 3) Dome 4) Laccolith

७) चुकीचे विधान निवडा:

१) गडचिरोली, अमरावती, नागपूर आणि यवतमाळ जिल्ह्यांमध्ये गोंडवाना फोमेशनचे वाळूचे खडे जोडलेले आणि भग्न झालेले आहेत आणि त्यांना दुय्यम सच्छिद्रता आहे.

२) रत्ननगरी, सिंधुदुर्ग आणि कोल्हापूर जिल्ह्यात जेथे किनारी गाळ आणि लॅटराइटचे प्राबल्य आहे, तेथे खोदलेल्या विहिरींना चांगला विसर्ग मिळतो.

३) दक्षिण अहमदनगर, सोलापूर, उस्मानाबाद, जिल्हे, जेथे आंतरट्रॅपियन गाळ आणि डाईकेट घुसखोरीशिवाय बेसाल्ट प्रवाह उपस्थित आहेत परंतु प्रमुख ला**ल बोले क्षितिजांसह, पारगम्यता अत्यंत खराब आहे.**

४) अमरावती, अकोला आणि बुलढाणा जिल्ह्यातील काही भागांमध्ये पसरलेल्या पूर्णा अल्हरविअल खोऱ्यातील क्षारयुक्त प्रदेशात, भूजलाची क्षारता ही भूगर्भातील भूगर्भीय संरचनेशी संबंधित असल्याचे दिसते.

7) Choose the incorrect statement :

1) In the Gadchiroli, Amravati, Nagpur and Yavatmal districts, the sandstones of Gondwana fomations are jointed and fractured and possess secondary porosity.

2) In the Ratnagari, Sindhudurg and Kolhapur district where the coastal sedimentaries and laterite predominate, yield good discharge to dug-wells.

3) In the South Ahmednagar, Solapur, Osmanabad, districts, where basalt flows are present without intertrappean sediments and dyket intrusions but with prominent red bole horizons, the permeability is extremely poor.

4) In saline tract of Purna alhrvial basin which spreads in parts of Amravati, Akola and Buldhana district, the salinity of ground water seems to be related with geological set up of the area because of poor transmissivity of the aquifer.

८) बॅरोने संकल्पित केलेला स्टॉरोलाइट झोन हा .... चे जास्त प्रमाण असलेल्या खडकांसाठी मर्यादित आहे:

१) तांबे २) मॅग्नेशियम ३) मँगनीज ४) लोह

8) The staurolite zone established by Barrow is restricted to rocks having high content of :

1) Copper 2) Magnesium 3) Manganese 4) Iron

९) खालीलपैकी कोणत्या खडकामध्ये भूजल प्रवाहासाठी डार्सीचा नियम पाळला जातो?

१) ग्रॅनाइट २) सँडस्टोन ३) क्वार्टझाइट ४) जेनिस

9) In which of the following rocks is Darcy's law obeyed for the groundwater flow ?

1) Granite 2) Sandstone 3) Quartzite 4) Gneiss

१०) खडकासाठी पॉयसन गुणोत्तराचे सरासरी मूल्य आहे:

१) १.०० २) ०.२५ ३) ०.७५ ४) १.५०

10) The average value of poison's ratio for rock is :

1) 1.00 2) 0.25 3) 0.75 4) 1.50

११) डोंगरगड ग्रॅनाइटचे अंदाजे वय आहे:
१) ६००-१५०० MY २) १०५०-२५०० MY ३) १५००-२००० MY ४) ७१०-२००० MY

11) The estimate age of Dongargarh granite is :
1) 600-1500 MY 2) 1050-2500 MY 3) 1500-2000 MY 4) 710-2000 MY

१२) सॉलिड ग्रॅनाइट हे याचे उदाहरण आहे:
१) जलचर २) जलचर ३) जलचर ४) जलचर

12) Solid Granite is an example of :
1) Aquifuge 2) Aquitard 3) Aquiclude 4) Aquifer

१३) खालीलपैकी कोणत्याची हायड्रॉलिक चालकता सर्वात कमी आहे?
१) खडबडीत खडी २) ढिगाऱ्याची वाळू ३) बारीक वाळू ४) चुनखडी

13) Which of the following has the lowest hydraulic conductivity ?
1) Coarse gravel 2) Dune sand 3) Fine sand 4) Limestone

१४) सामान्यतः क्षैतिज दिशेने पसरलेले गाळाचे व अग्निजन्य खडक, पाण्याच्या प्रवाहास एकसमान प्रतिकार करतात. अशा स्वरुपाच्या एकसमान प्रतिरोधक खडकांवर विकसित झालेली नदीप्रणाली/ ड्रेनेज पॅटर्न म्हणजे ....
१) आयताकृती २) ब्रेडेड ३) ट्रेलीस ४) डेंड्रिटिक

14) .... drainage pattern generally develops upon homogenous rocks of uniform resistance, such as, horizontally bedded sedimentary rocks and massive igneous rocks that offer uniform resistance in the flow of water.
1) Rectangular 2) Braided 3) Trellis 4) Dendritic

(२) विविध भूरुपे, पर्वत आणि पठार - टेकड्या, रांगा, शिखरे, घाट

१) डब्ल्यू. एम. डेव्हिसच्या मते, लँडस्केप विकासावरील तीन मुख्य नियंत्रणे आहेत:
१) रचना, प्रक्रिया, टप्पा २) हवामान, रचना, लिथॉलॉजी
३) हवामान, वनस्पती, लिथॉलॉजी ४) रचना, प्रक्रिया, लिथोलॉजी

1) According to W.M. Davis, the three main controls on landscape development are :
1) Structure, Process, Stage 2) Climate, Structure, Lithology
3) Climate, Vegetation, Lithology 4) Structure, Process, Lithology'

२) भारताच्या प्राकृतिक नकाशात महाराष्ट्र पठार खालीलपैकी कोणत्या रंगाने दर्शविले आहे ?
१) गडद हिरवा २) हिरवा ३) पिवळा ४) तपकिरी

2) In the physical map of India, Maharashtra plateau is shown by which of the following colours ?
1) Dark green 2) Green 3) Yellow 4) Brown

३) योग्य जोड्या जुळवा

शिखर, ठिकाण	**उंची (मीटर)**
a. मांगी–तुंगी	i. १५६७
b. त्र्यंबकेश्वर	ii. १४१६
c. सप्तशृंगी	iii. १३०४
d. साल्हेर	iv. ११००

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
१)	(iv)	(iiI)	(ii)	(i)
२)	(iv)	(i)	(ii)	(iv)
३)	(ii)	(i)	(iii)	(iv)
४)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)

3) Match the following : hE fh

Peak, Place	**Height (meter)**
a. Mangi-Tungi	i. 1567
b. Feri	ii. 1416
c. Saptashringi	iii. 1304
d. Salher	iv. 1100

Answer Options :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iv)	(iiI)	(ii)	(i)
2)	(iv)	(i)	(ii)	(iv)
3)	(ii)	(i)	(iii)	(iv)
4)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)

४) रायलसीमा पठाराचे स्थान .... येथे आहे?

१) कर्नाटक पठाराच्या उत्तरेला २) कर्नाटक पठाराच्या पश्चिमेला
३) कर्नाटक पठाराच्या दक्षिणेला ४) कर्नाटक पठाराच्या पूर्वेला

4) Railseema Plateau is located in .... region.

1) North of Karnataka Plateau 2) West of Karnataka Plateau
3) South of Karnataka Plateau 4) East of Karnataka Plateau

५) सह्याद्रीची रांग सरळ रेषेत नसून अनेक ठिकाणी ती वक्राकार झालेली आहे कारण

१) सह्याद्रीतून उगम पावणाऱ्या कोकणातील नद्यांनी उगमापाशी केलेल्या शीर्षवर्ती खननामुळे ती वक्राकार झालेली आहे.
२) सह्याद्रीतून उगम पावणाऱ्या कोकणातील नद्यांच्या पार्श्ववर्ती खननामुळे ती वक्राकार झालेली आहे.
३) सह्याद्रीतून उगम पावणाऱ्या कोकणातील नद्यांच्या तळाच्या खननामुळे ती वक्राकार झालेली आहे.
४) सह्याद्रीतून पडणाऱ्या मुसळधार पर्जन्यामुळे सह्याद्रीची झीज होऊन ती वक्राकार झालेली आहे.

5) The Sahyadri range is not straight but at many places it is curved, because
1) The Sahyadri range is curved at many places because of the headward erosion of the Konkan rivers originating in Sahyadri
2) The Sahyadri range is curved at many places because of the lateral erosion of the Konkan rivers originating in Sahyadri
3) The Sahyadri range is curved at many places because of the downward erosion of the Konkan rivers originating in Sahyadri
4) Due to heavy rainfall the Sahyadri range is heavily eroded and hence it is curved

६) खालीलपैकी कोणते/कोणती विधान/ने बरोबर आहेत ?
महाराष्ट्रात उत्तरेकडून क्रमाने पठारावरील प्रमुख डोंगररांगा व त्यांच्या दक्षिणेकडील नद्यांची खोरी खालीलप्रमाणे आहेत :
अ) सातपुडा पर्वत रांगेच्या दक्षिणेकडे तापी–पूर्णा खोरे.
ब) सातमाळा अजिंठा डोंगराच्या दक्षिणेस गोदावरी नदीचे खोरे.
क) हरिश्चंद्र बालाघाट डोंगर व त्याच्या दक्षिणेस भीमा नदीचे खोरे.
ड) शंभू महादेवाचे डोंगर व त्यांच्या दक्षिणेस कृष्णा नदीचे खोरे

पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त अ   २) वरील सर्व बरोबर   ३) फक्त अ व ब   ४) फक्त अ व क

6) Which of the following is/are correct statements ?
In Maharashtra, in order from north, the major hill ranges on the plateau and the river basins to their south are as follows :
a. Tapi Purna basin to the south of the Satpura mountain range.
b. Godavari river valley to the south of Satmala Ajintha hills.
c. Harishchandra Balaghat hill and Bhima river basin to its south.
d. Shambhu Mahadeva hills and Krishna river basin to its south.

Answer Options :
1) Only a   2) All are correct   3) Only a and b   4) Only a and c

७) पश्चिम पॅसिफिक महासागराच्या किनारावर्ती भागात प्रामुख्याने सागरीमार्ग आढळतात कारण
१) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिमेकडील किनारावर्ती भाग अधोगमन क्षेत्राचा आहे.
२) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिम किनारी भागाला समांतर पर्वतरांगा पसरल्या आहेत.
३) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिमेकडील भागात खंडान्त उतार तीव्र आहे.
४) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिमी भागात सागरीगर्ता मोठ्या प्रमाणावर आढळतात.

7) Trenches are found mainly along the coast of the western Pacific Ocean because
1) The western margin of the Pacific Ocean is the sub-duction zone
2) Along the western border of the Pacific Ocean parallel mountain ranges are aligned
3) The continental slope of the western part of the Pacific Ocean is steep
4) The western part of the Pacific Ocean is characterised by a large number of trenches

८) पूर्व अफ्रिकेतील खचदरीत ही सरोवरे आढळतात.
a) न्यासा आणि रुडोल्फ   b) व्हिक्टोरीया
c) सुपेरिअर आणि मिचिगन   d) इरे

पर्यायी उत्तरे :
१) (a) आणि (d)   २) (b) फक्त   ३) (c) आणि (d)   ४) (d) फक्त

8) These lakes are occurred in the rift valley in East Africa.
a) Nyasa and Rudolf b) Victoria
c) Superior and Michigan d) Erie
Answer options :
1) (a) and (b) 2) Only (b) 3) (c) and (d) 4) Only (d)

(३) मुख्य प्राकृतिक विभाग - हिमालय, मैदाने, किनारपट्टी, पठार, सह्याद्री, कोकण, बेटे

१) मध्य हिमालयीन रांगेतील शिखरांचा उंचीनुसार कोणता चढता क्रम योग्य आहे?
१) धवलगिरी - अन्नपुर्णा - मकालु - कांचनगंगा
२) अन्नपूर्णा - मकालु - धवलगिरी - कांचनगंगा
३) कांचनगंगा - अन्नपुर्णा - धवलगिरी - मकालु
४) अन्नपुर्णा - धवलगिरी - मकालु - कांचनगंगा

1) In middle Himalaya, as per the height of peaks, which ascending order is correct ?
1) Dhavalgiri — Annapurna — Makalu — Kanchanjunga
2) Annapurna — Makalu — Dhavalgiri — Kanchanjunga
3) Kanchanjunga — Annapurna — Dhavalgiri — Makalu
4) Annapurna — Dhavalgiri — Makalu — Kanchanjunga

(४) हवामानशास्त्र, पर्जन्यमान व तापमान

१) खालीलपैकी कोणत्या दिवशी दक्षिण गोलार्धातील उन्हाळी अयनदिन येतो ?
१) २१ मार्च २) २१ जून ३) २३ सप्टेंबर ४) २२ डिसेंबर

1) On which of the following day does the summer solstice occurs in the southern hemisphere ?
1) 21 March 2) 21 June 3) 23 September 4) 22 December

२) हवामान बदलासाठी आयपीसीसीने असा अंदाज वर्तवला आहे की २१०० पर्यंत जागतिक सरासरी पृष्ठभागाच्या तापमानात .... इतकी वाढ होईल
१) 1.1 ते 4.0°C २) 1.1 ते 6.4°C ३) 2.1 ते 5.0°C ४) 21 ते 7.4°C

2) The IPCC for climate change has estimated that by 2100 the global average surface warming will increased by .....
1) 1.1 to 4.0°C 2) 1.1 to 6.4°C 3) 2.1 to 5.0°C 4) 21 to 7.4°C

३) वातावरणाचे गुणधर्म हे आहेत :
a) ते दृश्यमान नाही, परंतु त्यात हालचाल होत असल्यास ते जाणवते
b) त्याला गंध किंवा चव किंवा रंग नाही
c) ते जागा व्यापत नाही आणि त्यास वस्तुमान नाही
d) त्यामुळे दबाव येतो
पर्यायी उत्तरे :
१) a, b आणि c २) a, b आणि d ३) b, c आणि d ४) a, b, c आणि d

3) The properties of atmosphere are :
a) ltis not visible, but it is felt if in motion
b) It has no smell or taste or colour
c) It does not occupy space and has no mass
d) It exert pressure
Answer options :
1) a, b and c   2) a, b and d   3) b, c and d   4) a, b, c and d

४) भारतातील पिकांवर विपरीत परिणाम करणारे हवामानजन्य घटक .... हे आहेत :
a) दुष्काळ आणि पूर   b) उष्णता आणि थंडीच्या लाटा
c) मातीचे प्रकार   d) जोराचा वारा
पर्यायी उत्तरे :
१) a, b आणि c   २) a, b आणि d   ३) a, b, c आणि d   ४) b, c आणि d

4) The weather abnormalities which can affect crops adversely in India are :
a) Drought and floods   b) Heat and cold waves
c) Soil types   d) High winds
Answer options :
1) a, b and c   2) a, b and d   3) a, b, c and d   4) b, c and d

५) खालीलपैकी कोणता घटक कृषी व्यवस्थेची पुनर्रचना करून हवामान बदलामध्ये अन्न सुरक्षा सुनिश्चित करू शकतो?
१) ग्लोबल शोषक प्रणाली   २) हवामान स्मार्ट शेती
३) IPCC   ४) वरील सर्व

5) Which of the following action can reorient the agricultural system and ensure food security in climate change ?
1) Global absorbing system   2) Climate smart agriculture
3) IPCC   4) All of the above

६) कृषी क्षेत्रासमोरील हवामान बदलाची .... ही गंभीर आव्हाने आहेत
१) समुद्र पातळी वाढणे   २) दुष्काळ   ३) सीओटू उत्सर्जन   ४) दोन्ही (१) आणि (२)

6) Severe climate change challenges to the Agricultural sector are ....
1) Rising sea level   2) Droughts   3) CO, emission   4) Both (1) and (2)

७) UNFCCC चे पूर्ण रूप काय आहे?
१) हवामान बदलावर संयुक्त राष्ट्रांचे फ्रेमवर्क आचार
२) संयुक्त राष्ट्रांचे हवामान बदलावर केंद्रित केंद्र
३) हवामान बदलावरील संयुक्त राष्ट्रांचे फ्रेमवर्क कन्व्हेन्शन
४) संयुक्त राष्ट्र बंधुत्व परिसंघ ऑन क्लायमेट चेंज

7) What is the full form of UNFCCC ?
1) United Nations Framework Conduct on Climate Change
2) United Nations Focused Centre on Climate Change
3) United Nations Framework Convention on Climate Change
4) United Nations Fraternity Confederation on Climate Change

(५) पर्जन्यातील विभागवार बदल

१) नॅशनल रेनफेड एरिया ऑथॉरिटीनुसार, दर .... वर्षातून एकदा दुष्काळ पडण्याची शक्यता भारतात असते.
१) १-५ वर्षातून २) १-१० वर्षातून ३) २-५ वर्षातून ४) १० वर्षातून

1) As per the National Rainfed Area Authority, the frequency of occurance of drought once in India is ....
1) 1-5Years 2) 1-10 Years 3) 2-5 Years 4) > 10years

२) कोणते ढग मध्यम आणि उच्च अक्षांशांमध्ये चांगला पाऊस देतात?
१) अल्टो - स्ट्रॅटस २) अल्टो - क्युम्युलस ३) निंबो - स्ट्रॅटस ४) स्ट्रॅटो - क्युम्युलस

2) Which clouds give good amount of rainfall in the middle and high latitudes ?
1) Alto - Stratus 2) Alto - Cumulus 3) Nimbo - Stratus 4) Strato - Cumulus

३) ''मान्सूनची माघार'' हा भारतीय हवामानाचा आविष्कार खालीलपैकी कोणत्या वातावरणीय परिस्थितीचा परिणाम आहे?
१) नैर्ऋत्य मान्सून वारे हिमालय पर्वतरांगांपर्यंत पोहोचल्यानंतर ते तेथून माघारी फिरतात.
२) सूर्याचे भासमान भ्रमण.
३) भारताच्या वायव्य भागाकडून आग्नेय भागाकडे उच्च वायुभार पट्ट्याचा होणारा विस्तार.
४) भारतीय उपखंडात निर्माण होणारी वायुभारातील भिन्नता.

3) The climatic phenomena retreating monsoon is the result of which of the following atmospheric condition in India ?
1) After reaching to the Himalayan ranges the south-west monsoons retreats
2) The apparent movement of the Sun
3) The expansion of the high pressure belt from north-western part to south-eastern part of India
4) The occurrence of variability in the atmospheric pressure developed over the Indian sub-continent

४) सीपी-इंडेक्स पेक्षा जास्त वाहून जाणारे पाणी/ रनऑफ व्हॉल्यूम हे सहसा .... म्हणून ओळखले जाते.
१) ॲफ्लक्स/जोराचा पाऊस २) अतिवृष्टी
३) इलफिट्रेशन पाण्याचे मुरणे ४) वाहणारे पाणी

4) The runoff volume above cp-Index is usually known as ....
1) Afflux 2) Rainfall Excess
3) Infiltration 4) True Runoff

५) एखाद्या विशिष्ट ठिकाणी, निरीक्षण कालावधीत होणारा पाऊस, क्षैतिज पृष्ठभागावरील पाण्याची खोली म्हणून व्यक्त केल्यास त्याला .... म्हणून ओळखले जाते:
१) पर्जन्य प्रमाण २) पर्जन्य दर
३) बाष्पीभवन दर ४) क्षेत्रीय पर्जन्य

5) The precipitation at a specific location expressed as as water depth over a horizontal surface during a period of observation is known as :
1) Precipitation Yield 2) Precipitation Rate
3) Evaporation Rate 4) Areal Precipitation

६) जलचक्रात .... हे समाविष्ट आहे:
१) बाष्पीभवन, पृष्ठभागावरील प्रवाह, वर्षाव, भूपृष्ठावरील प्रवाह
२) पृष्ठभागावरील प्रवाह, वर्षाव, उपपृष्ठीय प्रवाह
३) बाष्पीभवन, पृष्ठभागावरील प्रवाह, वर्षाव
४) बाष्पीभवन, पृष्ठभागावरील प्रवाह, भूपृष्ठावरील प्रवाह

6) Hydrologic cycle includes :
1) Evaporation, surface runoff, precipitation, subsurface runoff.
2) Surface runoff, precipitation, subsurface runoff
3) Evaporation, surface runoff, precipitation
4) Evaporation, surface runoff, subsurface runoff

७) भूमध्य सामुद्रिक प्रदेशात हिवाळ्यात पाऊस पडण्याचे कारण ....
१) वायुभार पट्ट्यांचे आंदोलन
२) वायुभार पट्ट्यांच्या आंदोलनामुळे हिवाळ्यात भूमध्य समुद्राच्या प्रदेशात कमी वायुभार प्रदेश निर्माण होतो.
३) भूमध्य समुद्राकडून भूभागाकडे वारे वाहतात
४) आल्प्स पर्वताच्या वात सन्मुख उतारावर प्रतिरोध पर्जन्य पडतो.

7) Winter rainfall received by the Mediterranean region is the result of
1) Shifting of pressure belts
2) Low pressure belt occurs over the Mediterranean region during the winter season due to shifting of pressure belts
3) Winds blow from the Mediterranean sea towards land
4) Orographic rain developed on the windward slope of the Alps

८) पूर्व प्रशांत महासागराचे पाणी असामान्यपणे थंड असताना .... सागरी प्रवाह उद्भवतो.
१) चक्रीवादळ २) अँटिसायक्लोन ३) ला निना ४) EINino

8) .... occurs when the waters of the eastern Pacific are abnormally cold.
1) Cyclone 2) Anticyclone 3) La Nina 4) EINino

९) पाणलोट क्षेत्रातील अवर्षणचल पाऊस म्हणजे नक्की काय ?
१) पाणलोट प्रदेशातील टोकाचा परिवर्तनशील पावसाचा कालावधी
२) नदीच्या पाण्याची पातळी पाणलोट क्षेत्राच्या खाली येते
३) पाणलोट प्रदेशात सरासरीपेक्षा कमी पावसाचा विशिष्ट कालावधी
४) मानव आणि प्राणी जगण्यासाठी पाण्याची उपलब्धता कमी होत आहे.

9) What exactly is drought variable rainfall in the watershed reigon ?
1) Period of highly variable rainfall in the watershed region
2) River water levels fall below the watershed region
3) A specific period of below-average rainfall in the watershed region
4) The availability of water for human and animal survival is decreasing.

१०) पर्जन्यमान हायटोग्राफ .... चे कालिक वितरण स्पष्ट करतो.

१) पावसाचे प्रमाण
२) पावसाची खोली
३) पावसाची तीव्रता
४) पावसाची वारंवारता

10) The rainfall hyetograph gives time distribution of ....

1) Rainfall volume
2) Rainfall depth
3) Rainfall intensity
4) Rainfall frequency

११) हायटोग्राफ हा .... चा प्लॉट आहे.

१) पाणी विरूद्ध कालावधी
२) हवा विरुद्ध कालावधी
३) कालीक तुलनेत पावसाची तीव्रता
४) कालावधी विरूद्ध महापू

11. A Hyetograph is a plot of ....

1) time against water
2) time against air
3) the intensity of rainfall against the time interval
4) flood against time

१२) खालील प्रदेशास दुष्काळी प्रदेश म्हणून ओळखले जाते कारण ......

a) सह्याद्री पर्वतच्या पूर्वेस वसलेला प्रदेश
b) येथे वार्षिक १०० ते २०० सेमी पाऊस पडतो
c) मराठवाडा व खानदेशातील जास्तीत जास्त प्रदेशाचा यात समावेश होतो
d) हा भाग नैऋत्य मोसमी वाऱ्यांच्या पर्जन्यछायेच्या प्रदेशात येतो

पर्यायी उत्तरे :

१) (a) आणि (b)
२) (a), (c) आणि (d)
३) (c) आणि (d)
४) वरील सर्व

12) This region is known as drought region because ......

a) This region is situated to the east of the Sahyadri Mountains.
b) 100 to 200 cm of palm tree falls here annually
c) It includes maximum regions of Marathwada and Khandesh
d) This region falls in the rain shadow region of southwest monsoon winds

Answer options :

1) (a) and (b)
2) (a), (c) and (d)
3) (c) and (d)
4) All of the above

१३) राष्ट्रीय कृषी आयोग (१९७६) नुसार, खालीलपैकी कोणता दुष्काळ हा दुष्काळाचा प्रकार नाही?

१) धान्याचा दुष्काळ
२) हवामानविषयक दुष्काळ
३) जलविज्ञान दुष्काळ
४) कृषी दुष्काळ

13. According to National Commission on Agriculture (1976), which of the following does not come in the category of drought ?

1) Grain Drought
2) Meterological Drought
3) Hydrological Drought
4) Agricultural Drought

१४) ज्या भागात वार्षिक पर्जन्यमान ६००–८५० मि.मी.च्या श्रेणीत आहे, तेथे .... प्रकारचे पीक नियोजन केले जाते.

१) दुबार पीक
२) आंतरपीक
३) तिहेरी पीक
४) पीक आवर्तन

14) In areas where the annual rainfall is in the range of 600-850 mm, ... is being recommended and practiced.

1) double cropping
2) intercropping
3) triple cropping
4) crop rotation

१५) शेतीशास्त्रानुसार .... स्वरुपाच्या शेतीतील पिकांना जमिनीतील आर्द्रता पुरेशी आहे.
१) कोरडवाहू शेती २) कोरडवाहू शेती ३) पावसावर आधारित शेती ४) अर्ध–शुष्क शेती

15) Under farming, moisture availability is enough to the crops.......
1) dryland farming 2) dry farming 3) rainfed farming 4) semi-arid

(६) नद्या – धरणे आणि सिंचन प्रकल्प

१) गंगा कृती योजना कधी सुरू झाली?
१) २००१ २) १९८६ ३) १९८२ ४) २००५

1) When the Ganga Action Plan was started?
1) 2001 2) 1986 3) 1982 4) 2005

२) भारतातील पाणीपुरवठ्याच्या मूलभूत गरजांसाठी वापरल्या जाणाऱ्या भारतीय मानक संहितेचे नाव सांगा.
१) IS : १२१८३ २) IS : १३४३ ३) IS : ४५६ ४) IS : ११७२

2) Name the Indian Standard Code used for basic requirements of water supply in India.
1) IS : 12183 2) IS : 1343 3) IS : 456 4) IS : 1172

३) युनिट हायड्रोग्राफ सिद्धांत कोणी सांगितला?
१) लेरॉय के. शेर्मेन २) रॉबर्ट ई. हॉर्टेन ३) मेरिल बर्नार्ड ४) डेव्हिड के. टॉड

3) The unit hydrograph theory was enunicated by whom ?
1) Le-Roy K. Shermen 2) Robert E. Horten
3) Merril Bernard 4) David K. Todd

४) गोदावरी व कृष्णा नद्यांच्या तुलनेने कावेरी नदीच्या पात्रात हिवाळ्यात पाण्याचे प्रमाण वाढते, कारण ....
१) नैऋत्य मान्सून वाऱ्यांमुळे कावेरी नदीच्या पात्रात पर्जन्यवृष्टी मोठ्या प्रमाणात होते.
२) ईशान्य मान्सून वाऱ्यांमुळे कावेरी नदीच्या पात्रात पर्जन्यवृष्टी मोठ्या प्रमाणात होते.
३) कावेरी नदीच्या पात्रात ईशान्य व नैऋत्य मान्सून वाऱ्यांपासून पर्जन्यवृष्टी होते.
४) कावेरी नदीच्या उपनद्या कावेरी नदीच्या पात्रात मोठ्या प्रमाणात पाण्याचा पुरवठा करतात.

4) As compared to the Godavari and Krishna rivers, the course of the Kaveri river receives large volume of water during winter, because
1) The course of the river Kaveri receives heavy rainfall from the south-west monsoons
2) The course of the river Kaveri receives heavy rainfall from the north-east monsoons
3) The course of the river Kaveri receives rainfall from both south-west and north-east monsoons
4) The tributaries of the Kaveri provide large volume of water to the course of the Kaveri

५) अवर्षणप्रवण पाणलोट क्षेत्राच्या सुविधेसाठी पृष्ठभागाच्या पाण्याच्या प्रणालीचे प्रभावी व्यवस्थापन करण्यासाठी गोदावरी नदीवर बांधण्यात आलेला जगातील सर्वात मोठा बहुउद्देशीय जीवन सिंचन प्रकल्प कोणता आहे?
१) निजाम सागर प्रकल्प २) सिराम सागर प्रकल्प ३) कोयना जलाशय ४) काळेश्वरम प्रकल्प

5) Which is the world's largest multipurpose life irrigation project constructed on the Godavari River for effective management of surface water system to facilitate drought prone watershed areas ?
1) Nizam sagar Project 2) Siram Sagar Project
3) Koyana reservoir 4) Kaleswaram Project

६) भारतातील कोणत्या पहिल्या राज्याने भूजल व्यवस्थापन आणि रेनवॉटर हार्वेस्टिंग स्ट्रक्चर्स अनिवार्य केले आहेत?
१) महाराष्ट्र २) तेलंगणा ३) तामिळनाडू ४) गुजरात

6) Which Indian first state has made ground water management and rainwater harvesting structures mandatory ?
1) Maharashtra 2) Telangana 3) Tamil Nadu 4) Gujarat

७) गंगा आणि यमुना नदी (गंगेची एक प्रमुख उपनदी) यांना कायदेशीर व्यक्ती म्हणून समान अधिकार आहेत हे खालीलपैकी कोणत्या उच्च न्यायालयाने प्रथम ओळखले?
१) दिल्ली उच्च न्यायालय २) मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय
३) उत्तर प्रदेश उच्च न्यायालय ४) उत्तराखंड उच्च न्यायालय

7) Which of the following High Court were the first to recognize that the Ganges and the Yamuna River (a major tributary of the Ganges) have the same rights as a legal person?
1) Delhi High Court 2) Madhya Pradesh High Court
3) Uttar Pradesh High Court 4) Uttarakhand High Court

८) योग्य जोड्या जुळवा

स्तंभ I (नदी)	**स्तंभ II (जलाशय)**
a) भीमा	i) शहाजी सागर
b) कुकडी	ii) तानाजी सागर
c) वेळवंडी	iii) यशवंत सागर
d) मुठा	iv) येसाजी कंक सागर

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(ii)	(iii)	(i)	(iv)
3)	(iv)	(ii)	(iii)	(i)
4)	(i)	(iv)	(ii)	(iii)

8) Match the correct pairs.

Column I (River)	**Column II (Lake)**
a) Bhima	i) Shahaji Sagar
b) Kukadi	ii) Tanaji Sagar
c) Velwandi	iii) Yashwant Sagar
d) Mutha	iv) Yesaji Kank Sagar

Answer options :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(ii)	(iii)	(i)	(iv)
3)	(iv)	(ii)	(iii)	(i)
4)	(i)	(iv)	(ii)	(iii)

९) जलविद्युत प्रकल्प आणि विभाग खाली देण्यात आले आहेत . योग्य जोड्या जुळवा.

स्तंभ I	**स्तंभ II**
a) सूर्या	i) अमरावती
b) दुधगंगा	ii) नाशिक
c) करंजवण	iii) पुणे
d) शहानूर	iv) कोकण

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
2)	(i)	(iv)	(iii)	(ii)
3)	(ii)	(i)	(iv)	(iii)
4)	(iii)	(ii)	(iii)	(iii)

9) Hydro power projects and zone given below. Match the correct pairs.

Column I	**Column II**
a) Surya	i) Amaravati
b) Dudhganga	ii) Nashik
c) Karanjwan	iii) Pune
d) Shahanoor	iv) Konkan

Answer options :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
2)	(i)	(iv)	(iii)	(ii)
3)	(ii)	(i)	(iv)	(iii)
4)	(iii)	(ii)	(iii)	(iii)

१०) 'मंधार आणि दर्डी' हे प्रसिद्ध धबधबे कोणत्या दोन नद्यांच्या संगमावर आढळतात?

१) छोटी – तवा २) पूर्णा – गिरणा ३) भीमा – इंद्रायणी ४) मंडावी – तिराकोल

10) 'Mandhar and Dard', these famous waterfalls occur in confluence of which two rivers ?

1) Choti— Tawa 2) Purna-Girna

3) Bheema — Indrayani 4) Mandavi — Tirakol

११) महाराष्ट्रातील मुख्य नदी व तिची उपनदी यांच्या योग्य जोड्या लावा :

नदी	**उपनदी**
a) भीमा	i) दुधना
b) कृष्णा	ii) बोरी
c) गोदावरी	iii) कऱ्हा
d) तापी	iv) भीमा

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(iv)	(ii)	(iii)	(i)
3)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
4)	(ii)	(iii)	(iv)	(i)

11) Match the correct pairs of main river and her tributaries in Maharashtra :

River	**Tributeries**
a) Bheema	i) Dudhana
b) Krishna	ii) Beri
c) Godavari	iii) Karha
d) Tapi	iv) Bheema

Answer options :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(iv)	(ii)	(iii)	(i)
3)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
4)	(ii)	(iii)	(iv)	(i)

१२) महाराष्ट्रातील जलप्रकल्प व त्यांच्या पाणी साठ्यात असलेली नावे यांच्या योग्य जोड्या लावा :

जलप्रकल्प	**जल साठ्यांचे नाव**
a) कोयना	i) नलदमयंतीसागर
b) भंडारदरा	ii) नाथसागर
c) अप्पर वर्धा	iii) शिवसागर
d) जायकवाडी	iv) आर्थर सरोवर

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(i)	(iv)	(ii)	(iii)
3)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
4)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)

12) Match the correct pairs of water project and the name of its water storage in Maharashtra :

Water Project	**Name of Water Storage**
a) Koyana	i) Nala Damayanti Sagar
b) Bhandardara	ii) Nathsagar
c) Upper wardha	iii) Shivsagar
d) Jayakwadi	iv) Arthar Sarovar

Answer options :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(i)	(iv)	(ii)	(iii)
3)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
4)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)

१३) खचदरीतून वाहणारी महाराष्ट्रातील सर्वात मोठी पश्चिमवाहिनी नदी कोणती?
१) तापी २) नर्मदा ३) उल्हास ४) शास्त्री

13) Which is the largest west-flowing Rift System river of Maharashtra ?
1) Tapi 2) Narmada 3) Ulhas 4) Shastri

१४) खालीलपैकी कोणत्या पर्वत रांगा / टेकड्या गोदावरी आणि भीमा नदीचे खोरे वेगळे करतात?
a) महादेव डोंगर b) सातमाळा डोंगर c) बालाघाट डोंगर d) अजंठा डोंगर
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त (a) आणि (d) २) फक्त (b) ३) फक्त (c) ४) फक्त (a)

14) Which of the following mountain ranges/hills separate Godavari river basin and Bheema river basin from each other ?
a) Mahadev Hills b) Satmala Hills c) Balaghat Hills d) Ajanta Hills
Answer options :
1) Only (a) and (d) 2) Only (b) 3) Only (c) 4) Only (a)

१५) भारतातील नदीवरील धबधब्यांची उंचीनुसार कोणता चढता क्रम **योग्य** आहे?
१) वेण्णा – धुवाधार – गोकाक – जोग २) धुवाधार – वेण्णा – गोकाक – जोग
३) जोग – वेण्णा – धुवाधार – गोकाक ४) धुवाधार – गोकाक – वेण्णा – जोग

15) Which ascending order is correct as per the height of waterfalls on rivers in India ?
1) Venna — Dhuvadhar — Gokak — Jog 2) Dhuvadhar —Venna — Gokak — Jog
3) Jog — Venna — Dhuvadhar — Gokak 4) Dhuvadhar — Gokak —Venna — Jog

१६) खालीलपैकी योग्य विधान शोधा:
१) महाराष्ट्रात सुमारे २२,२५० सूक्ष्म पाणलोट आहेत. अंदाजानुसार सुमारे ५०% भौगोलिक क्षेत्राला पाणलोट प्रक्रिया आवश्यक आहे.
२) महाराष्ट्रात सुमारे ८५,४५० सूक्ष्म पाणलोट आहेत. अंदाजानुसार सुमारे ७०% भौगोलिक क्षेत्राला पाणलोट प्रक्रिया आवश्यक आहे.
३) महाराष्ट्रात सुमारे ६५,४५० सूक्ष्म पाणलोट आहेत. अंदाजानुसार सुमारे ७५% भौगोलिक क्षेत्राला पाणलोट प्रक्रिया आवश्यक आहे.
४) महाराष्ट्रात सुमारे ४४,१८५ सूक्ष्म पाणलोट आहेत. अंदाजानुसार सुमारे ६७% भौगोलिक क्षेत्राला पाणलोट प्रक्रिया आवश्यक आहे.

16) Trace out the correct statement from the following :
1) There are in all around 22,250 micro watersheds in Maharashtra. According to estimate around 50% of the geographical areas requires watershed treatment.
2) There are in all around 85,450 micro watersheds in Maharashtra. According to estimates around 70% of the geographical area requires watershed treatment.
3) There are in all around 65,450 micro watersheds in Maharashtra. According to estimates around 75% of the geographical area requires watershed treatment.
4) There are in all around 44,185 micro watersheds in Maharashtra. According to estimate around 67% of the geographical area requires watershed treatment.

१७) मायक्रो वॉटरशेड हे मोजमापाचे असे एकक आहे की ज्याचे भूक्षेत्र हे .... हेक्टीर असून त्या क्षेत्रातील सर्व पाणी रिज रेषेने वेढलेल्या सामान्य बिंदू किंवा आउटलेटपर्यंत पूर्णपणे वाहून जाते.

१) १-१०० हेक्टर २) १००-१००० हेक्टर ३) १०००-१०,००० हेक्टर ४) ५०,००० हेक्टर

17) The micro-water-shed is a unit of measurement that encompasses all land that has an area of .... and contributes to total run-off to a common point or outlet surrounded by a ridge line.

1) 1-100 Hect 2) 100-1000 Hect
3) 1000-10,000 Hect 4) 50,000 Hect

१८) भारतात भूजलाचे किती प्रांत आहेत? महाराष्ट्र राज्य कोणत्या प्रांतात येते?

१) ८ प्रांत, डेक्कन ट्रॅप प्रांत २) ६ प्रांत, प्रिकॅम्ब्रियन स्फटिकासारखे प्रांत
३) ५ प्रांत, गोंडवाना गाळाचा प्रांत ४) ७ प्रांत, कॅंब्रियन गाळाचे प्रांत

18) How many groundwater provinces are demarcated in India ? Maharashtra state comes under which province ?

1) 8 provinces, Deccan trap province
2) 6 provinces, Precambrian crystalline provinces
3) 5 provinces, Gondwana sedimentary provinces
4) 7 provinces, Cambrian sedimentary provinces

१९) खालीलपैकी कोणत्या जलस्रोताचा महाराष्ट्रातील एकत्रित जलस्रोताअंतर्गत विचार केला जात नाही?

१) डेक्कन ट्रॅप्स २) सॉसर सीरीज ३) गोंडवाना ४) विंध्य

19) Which of the following is not considered under consolidated aquifers in Maharashtra ?

1) Deccan Traps 2) Saucer series 3) Gondwanas 4) Vindhyans

२०) खालीलपैकी कोणते विधान सत्य नाही?

१) रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग आणि कोल्हापूर जिल्हे खोदलेल्या विहिरीतून चांगला विसर्ग देतात.
२) गडचिरोली, अमरावती, चंद्रपूर, नागपूर आणि यवतमाळ जिल्ह्यांमध्ये वाळूचे खडे जोडलेले आणि भग्न झालेले आहेत आणि त्यात दुय्यम सच्छिद्रता आहे.
३) अमरावती, अकोला, बुलढाणा, जळगाव आणि धुळे जिल्ह्यांतील ८० मीटरच्या खाली असलेले जुने जलोदर फारसे उत्पादक नाही.
४) धुळे, नागपूर आणि अमरावती

20) Which of the following statements is not true ?

1) Ratnagiri, Sindhudurg and Kolhapur districts yield good discharge to dug-wells.
2) In Gadchiroli, Amravati, Chandrapur, Nagpur and Yavatmal districts, sandstones are jointed and fractured and possess secondary porosity.
3) The older alluvium below 80 m in Amravati, Akola, Buldhana, Jalgaon and Dhule districts is not very productive.
4) Dhule, Nagpur, and Amravati districts are highly productive due to the presence of hydrogeological units such as Infratrappean, Bagh Beds and Lametas.

२१) भूजल प्रवाह नकाशासाठी वापरलेली दुसरी संज्ञा आहे:

१) आयसो-कनटूर नकाशा २) आयसोपॅच नकाशा ३) फ्लायड्रॉलिक नकाशा ४) पोटेंटिओमेट्रिक नकाशा

21) The other term used for groundwater flow map is :

1) Iso-contour map 2) Isopach map 3) Flydraulic map 4) Potentiometric map

२२) युनिट हायड्रोग्राफ सिद्धांताची मूलभूत गृहीतके .... आहेत.
१) नॉन–लाइनर रिस्पॉन्स आणि टाइम इन्व्हेरिअन्स
२) टाईम इन्व्हेरियंस आणि रेखीय रिस्पॉन्स
३) रेखीय प्रतिसाद आणि रेखीय वेळ भिन्नता
४) नॉन–लिनियर टाइम भिन्नता आणि रेखीय प्रतिसाद

22) The basic assumptions of the unit hydrograph theory are ....
1) non-linear response and time invariance
2) time invariance and linear response
3) linear response and linear time variance
4) non-linear time variance and linear response

२३) हायड्रोग्राफचा आकार (नदीखोऱ्यातील जलवितरण) .... द्वारे प्रभावित आहे
a) पावसाचे एकसमान हवाई वितरण
b) बदलत्या पावसाची तीव्रता
c) बेसिनचा आकार
d) वादळाच्या हालचालीची दिशा

पर्यायी उत्तरे :
१) a, b आणि d
२) a आणि b फक्त
३) a, b आणि c
४) a, b, c आणि d

23) The shape of Hydrograph is effected by ....
a) Non uniform aerial distribution of rainfall
b) Varying rainfall intensity
c) Shape of the basin
d) Direction of storm movement

Answer options :
1) a,b and d
2) a and b only
3) a,b and c
4) a, b,c and d

२४) पारंपारिक जलविद्युत केंद्रांसाठी खालीलपैकी कोणती विधाने चुकीची आहेत?
१) धरणासह एक लाट कक्ष तयार केला जातो
२) पेनस्टॉक्स धरणातील पाणी हायड्रॉलिक टर्बाइनकडे पोहोचवतात.
३) एक डाउनस्ट्रीम बेसिन वापरला जातो.
४) सर्व अपस्ट्रीम बेसिन पंपिंग स्टेशनद्वारे वापरले जाते.

24) Which of the following statements in INCORRECT for conventional hydropower stations ?
1) A surge chamber is created with a dam
2) Penstocks convey the water from the dam towards hydraulic turbines.
3) A downstream basin is used.
4) All upstream basin is used through a pumping station.

२५) ...... आणि ...... च्या संयुक्तीकरणाने बनलेले नदीप्रारूपाचे आकाराला नदीप्रारूप असे म्हणतात.
१) नदी तलाव
२) हिमनदी, तलाव
३) नदी, सहाय्यक नद्या
४) वरीलपैकी नाही

25) Drainage pattern refers to a design which ______ and its ______ form together.
1) river, lake
2) glacier, lake
3) river, tributaries
4) None of the above

२६) जे नाले उन्हाळ्यात कोरडे पडतात आणि त्यात फक्त पावसाळ्यात पाणी असते त्यांना .... असे म्हणतात.
१) अधूनमधून येणारे प्रवाह
२) कोरडे ओढे
३) पावसाळी झरे
४) बारमाही प्रवाह

26) Those streams which dry up in summer and contain water only during rainfall are known as ....
1) Intermittent streams
2) Dry streams
3) Rainy streams
4) Perennial streams

२७) जमिनीच्या पृष्ठभागावरील बिंदू आणि वरच्या भूजलाच्या पृष्ठभागावरील भूजल पातळी यांच्यातील उभ्या उंचीच्या फरकाला .... म्हणतात:

१) खोली ते पाणी पातळी
२) भूजल समतुल्य फरक
३) पायझोमेट्रिक पृष्ठभाग
४) एकूण हायड्रॉलिक हेड ग्रेडियंट

27) The vertical elevation difference between a point on the ground surface and the groundwater level at the top groundwater body is known as :

1) Depth to water level
2) Groundwater equipotential difference
3) Piezometric surface
4) Total hydraulic head gradient

२८) आर्टिसियन स्थिती अशावेळी उद्भवते जेव्हा ....

१) जलचर अनियंत्रित आहे
२) पाण्याचे टेबल आहे
३) पाण्याचे तक्ता जमिनीच्या पातळीपेक्षा वर आहे
४) पायझोमेट्रिक पृष्ठभाग जमिनीच्या पातळीपेक्षा वर आहे

28) Artesian condition occurs when the :

1) Aquifer is unconfined
2) Water table is perched
3) Water table is above ground level
4) Piezometric surface is above ground level

२९) 'प्रेशर ॲक्विफर' हा शब्द समानार्थी शब्दासाठी वापरला जातो:

१) असीमित जलचर
२) बंदिस्त जलचर
३) गळणारा जलचर
४) आदर्श जलचर

29) 'Pressure aquifer' is a term used synonymously for :

1) Unconfined Aquifer
2) Confined Aquifer
3) Leaky Aquifer
4) Idealized Aquifer

३०) पाणलोटाची सर्वसाधारण व्याख्या.......

१) ज्या भागातून पृष्ठभागावरील पाणी दुसऱ्या प्रवाहात वाहते.
२) दिलेल्या प्रवाहाच्या बिंदूवर प्रवाहासाठी प्रवाहाच्या घनतेतील जमीन क्षेत्र
३) दिलेल्या प्रवाहात स्ट्रीम ड्रेनेज नेटवर्क असलेले क्षेत्र वेगवेगळ्या दिशेने निचरा करू शकतात.
४) सर्व जमिनीचे क्षेत्र जे प्रवाह प्रणालीमध्ये वाहून जाते, त्याच्या तोंडातून वरच्या बाजूला जाते आणि त्याभोवती विभागणी असते.

30) The general definition of a watershed.

1) The area by where surface water flows to another stream.
2) Land area in the streamflow density for flows at a given stream point
3) Areas with stream drainage network at a given stream can drain different direction.
4) All land area which drains into a stream system, upstream from its mouth and is surrounded with a divide.

३१) हायड्रो–जियोकेमिस्ट्री म्हणजे काय?
१) विषय प्रादेशिक भूगर्भशास्त्राच्या संबंधात पृष्ठभाग आणि पृष्ठभागावरील पाण्याच्या रसायनशास्त्राशी संबंधित आहे.
२) विषय पृष्ठभागावरील पाण्याच्या गुणांशी संबंधित आहे.
३) हा विषय खनिजे आणि खडकांच्या भू–रसायनशास्त्राशी संबंधित आहे
४) हा विषय खडक आणि खनिजांच्या पेट्रोकेमिकल अभ्यासाशी संबंधित आहे

31) What is hydro-geochemistry ?
1) The subject deals with the chemistry of surface and subsurface water in relation to regional geology.
2) The subject deals with surface water qualities.
3) The subject deals with geochemistry of minerals and rocks
4) The subject deals with petrochemical studies of rocks and minerals

३२) प्रदेशातील पृष्ठभाग आणि भूपृष्ठावरील जलप्रणालीचे मूल्यांकन करण्यात जलविज्ञान चक्र कोणती भूमिका बजावते?
१) पर्जन्यवृष्टी किंवा पाऊस पडणे बाष्पीभवन, बाष्पीभवन पृष्ठभाग–वाहणे भूजल प्रवाह
२) पृष्ठभागावरील वाऱ्याचा प्रवाह–वनस्पती, घुसखोरी
३) पृष्ठभाग आणि उप–पृष्ठभागाचे पाणी
४) जमिनीचा पृष्ठभाग–घुसखोरी, भू–जल प्रवाह

32) What role does the hydrological cycle play in assessing surface and subsurface water system in the region ?
1) Precipitation or rain fall Evaporation, Evapotranspiration Surface-runoff Groundwater flow
2) Surface run-off-Wind flow-Vegetation, infiltration
3) Surface and sub-surface water
4) Land surface-Infiltration, Ground-water flow

३३) सर्वसाधारणपणे, महाराष्ट्र राज्य भूजल प्रांताचे निरीक्षण: जुन्या खुल्या विहिरी या कारणांमुळे कोरड्या पडत आहेत:
१) लोक जुन्या मोकळ्या विहिरींचा वापर कोणत्याही वापरासाठी करत नाहीत
२) विहिरी झाडे, झुडपे झाडांनी आच्छादित आहेत
३) स्थानिक लोकांकडून विहिरींची नियमित देखभाल केली जात नाही
४) सध्याच्या जुन्या विहिरींच्या अगदी जवळ अतिरिक्त बोअरवेल खोदल्या जातात

33) In General, Maharashtra state ground water province observed : old open wells are drying due to:
1) People are not utlising old open wells for any utlisation
2) Wells are covered by tree, shrubs vegetation
3) Wells are not m properly maintained regularly by local people
4) Additional bore wells are drilled close proximity to the existing old wells

३४) .... हा आधार आहे ज्याच्या आधारे भूजल व्यवस्थापनाचे नियोजन केले जाते ज्याचा जलसाठा वर नकारात्मक परिणाम न करता काढता येतो.
१) मासिक भूजल उत्पन्न
२) वार्षिक भूजल उत्पन्न
३) ऑपरेशनल भूजल उत्पन्न
४) भूजल उत्पन्नाची टक्केवारी

34) .... is the basis on which groundwater management is planned with withdrawals that could be made without negatively affecting the aquifer inventory.
1) Monthly ground water yield
2) Annual ground water yield
3) Operational ground water yield
4) Percentage of ground water yield

३५) कोणती केंद्रीय भूगर्भ सरकारी संस्था नियमितपणे देशाच्या एकूण भूपृष्ठावरील पाण्याचे ऑडिट करते?
१) केंद्रीय भूजल मंडळ २) केंद्रीय रस्ते संशोधन संस्था
३) भारताचे भूवैज्ञानिक सर्वेक्षण ४) तेल आणि नैसर्गिक वायू आयोग

35) Which Central Ground Government Organization regularly audits the country's total subsurface water?
1) Central Ground Water Board 2) Central Road Research Institute
3) Geological Survey of INdia 4) Oil and Natural Gas Commission

३६) खडतर प्रदेशात एकमेकांच्या अगदी जवळ ड्रिल केलेले बोअरवेल ....
१) भूजल उत्पादन वाढवा
२) भूजल उत्पन्नावर परिणाम
३) भूजल उत्पादनात कोणताही बदल नाही
४) भूजल उत्पन्न कमी करा आणि ते स्थानिक हायड्रोजियोलॉजिकल कंडिटोइनवर अवलंबून आहे

36) Borewells drilled close to each other in hard terrain will ....
1) Increase ground water yield
2) Impact on ground water yield
3) No change in ground water yield
4) Reduce ground water yield and it depends upon local hydrogeological conditoins

३७) ज्या भूगर्भीय निर्मितीमध्ये पाणी असते, ते एका बिंदूपासून दुसऱ्या बिंदूकडे प्रसारित होते आणि पुरेसे भूजल मिळते तिला .... म्हणतात.
१) अल्बेडो २) एक्राफर ३) एक्राक्लूड ४) अल्हरविअल फॅन्स

37) The geological formation that contains water, transmits it from one point to another, and yields sufficient groundwater is called ....
1) Albedo 2) Aquifer 3) Aquiclude 4) Alhrvial fans

३८) भूजल खोऱ्यातील पाण्याच्या सारणीच्या स्थितीवरील चुकीच्या विधानाची यादी करा.
१) पाण्याचा विसर्ग पाण्याच्या पुनर्भरणात समतोल राखला जात नाही तेव्हा पाण्याचे तक्ता बदलतो
२) तलाव आणि टाक्यांमध्ये पाणी साधारणपणे जमिनीच्या पृष्ठभागाच्या वर असते.
३) भूजल खोऱ्यात जास्त प्रमाणात पाणी सोडल्यास पाण्याचे तक्ता कमी-अधिक प्रमाणात सपाट असतो.
४) जास्त प्रमाणात पंपिंग विहिरींच्या जवळ पाण्याची पातळी कमी केली जाते.

38) List out the false statement on water table conditions in groundwater basins.
1) The water table changes when discharge of water is not balanced with recharge of water
2) The water is generally above the land surface in a lakes and tanks.
3) The water table is more or less flat during excess with drawl in ground water basins.
4) The water table is lowered near high volume of pumping wells.

३९) रिचार्जच्या संदर्भात जास्त पंप केल्याने .... होऊ शकते.
१) भूजल पातळी वाढते २) विहिरीचे पाणी अधिक मुक्तपणे वाहू लागते.
३) भूजल पातळी वाढते. ४) नैराश्याचा शंकू तयार होईल

39) Pumping too much in relation to recharge can result in ....
1) Ground Water table increases 2) Well water begins to flow more freely.
3) The level of ground water rises. 4) A cone of depression will form

४०) कोणत्या श्रेणीमध्ये पूर, खोरे किंवा पाझर तलाव, प्रवाह वाढवणे, खंदक आणि फरो सिस्टीम आणि भूजलाच्या कृत्रिम पुनर्भरणासाठी वापरण्यात येणारे अतिसिंचन यांचा समावेश होतो?

१) थेट पृष्ठभाग तंत्र
२) थेट उप–पृष्ठभाग तंत्र
३) पृष्ठभाग आणि उप पृष्ठभाग तंत्रांचे संयोजन
४) अप्रत्यक्ष तंत्र

40) Which category includes flooding, basins or percolation tanks, stream augmentation, ditch and furrow systems, and over irrigation used for artificial recharge of groundwater ?

1) Direct surface techniques
2) Direct sub-surface techniques
3) Combination of surface and sub surface techniques
4) Indirect techniques

४१) प्रवाहातून जास्तीत जास्त विसर्जनाचा अंदाज घेण्यासाठी खालीलपैकी कोणता वापरला जात नाही?

१) डिकन्स फॉर्म्युला
२) इंग्लिस फॉर्म्युला
३) चेझी फॉर्म्युला
४) खोसला फॉर्म्युला

41) Which of the following is not used to estimate maximum discharge through stream ?

1) Dickens formula
2) Inglis formula
3) Chezy formula
4) Khosla formula

४२) खालीलपैकी कोणत्या प्रकारच्या बिघाडांना मातीच्या धरणाचे संरचनात्मक अपयश म्हणून वर्गीकृत केले जाते?

१) पायामधून पाईप टाकणे
२) तटबंदीचे सरकणे
३) अपस्ट्रीम चेहऱ्याची धूप
४) डाउनस्ट्रीम चेहऱ्याची धूप

42) Which of the following types of failures is classified as a structural failure of an earth dam ?

1) Piping through foundation
2) Sliding of embankment
3) Erosion of upstream face
4) Erosion of downstream face

४३) खालीलपैकी कोणती स्प्रिंकलर सिंचन प्रणालीची मर्यादा मानली जाते?

१) गळतीचे नुकसान दूर होते
२) लागवडीचे कोणतेही क्षेत्र नष्ट होत नाही
३) या पद्धतीमुळे क्षार खाली पडतात
४) वेगवान वारे तुषार सिंचनाचा पॅटर्न बदलू शकतात.

43) Which of the following is considered as the limitation of sprinkler irrigation system ?

1) Seepage losses are eliminated
2) No cultivation area is lost
3) This method leaches down salts
4) High winds may distort sprinkler pattern

४४) विशेषतः बागेतील झाडांसाठी अवलंबलेली पाणी वितरण पद्धत .... ही आहे.

१) बॉर्डर फ्लडिंग
२) चेक फ्लडिंग
३) बेसिन फ्लडिंग
४) जंगली पूर

44) The water distribution method adopted specially for orchard trees is ....

1) Border flooding
2) Check flooding
3) Basin flooding
4) Wild flooding

४५) नदीतील अक्षीय प्रवाह राखण्यासाठी खालीलपैकी कोणती नदी बांधबंदिस्ती रचना वापरली जाते?

१) पिचड बेट
२) ग्रोयन्स
३) लेव्हीज
४) मार्गदर्शक बांध

45) Which of the following river training structures is used for maintaining axial flow in the river ?

1) Pitched Island
2) Groynes
3) Levees
4) Guide Bunds

(७) नैसर्गिक संपत्ती व शेती – वने, जमिनीचे प्रकार, प्रमुख पिके

१) भारतात सामाजिक वनीकरण कार्यक्रम .... मध्ये सुरू झाला.
१) १९५० २) १९६० ३) १९६५ ४) १९७०

1) InIndia, Social Forestry Programme began in ....
1) 1950 2) 1960 3) 1965 4) 1970

२) भारतात धवल क्रांतीला सुरुवात .... सालापासून करण्यात आली.
१) १९७१ २) १९७२ ३) १९७३ ४) १९७४

2) White revolution started in India from _______ year.
1) 1971 2) 1972 3) 1973 4) 1974 i

३) चॅम्पियन आणि सेठ यांच्या वर्गीकरणानुसार महाराष्ट्र राज्यात जंगलाचे किती प्रमुख प्रकार आहेत?
१) ६ २) ५ ३) ४ ४) ३

3) As per the Champion and Seth's classification, how many major types are present in Maharashtra?
1) 6 2) 5 3) 4 4) 3

४) राष्ट्रीय उद्याने त्यांच्या राज्याशी जुळवा :

a) बांधवगड राष्ट्रीय उद्यान — i) उत्तर प्रदेश
b) दचीगम राष्ट्रीय उद्यान — ii) पश्चिम बंगाल
c) दुधवा राष्ट्रीय उद्यान — iii) मध्य प्रदेश
d) सुंदरबन राष्ट्रीय उद्यान — iv) जम्मू आणि काश्मीर

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
१)	(ii)	(i)	(iv)	(iii)
२)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
३)	(i)	(ii)	(iv)	(iii)
४)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)

4) Match the National Parks with their State :

a) Bandhavgarh National Park — i) Uttar Pradesh
b) Dachigam National Park — ii) West Bengal
c) Dudhwa National Park — iii) Madhya Pradesh
d) Sundarban National Park — iv) Jammu and Kashmir

Answer options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(ii)	(i)	(iv)	(iii)
2)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
3)	(i)	(ii)	(iv)	(iii)
4)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)

५) दक्षिणी उष्णकटिबंधीय आर्द्र सदाहरित जंगले .... येथे आढळतात.

a) महाराष्ट्र b) कर्नाटक c) केरळ d) अंदमान

पर्यायी उत्तरे :

१) (a), (b)आणि (c) २) (a), (b), (c) आणि (d) ३) फक्त (c) ४) फक्त (d))

5) Southern Tropical Wet Evergreen forests are found in ....

a) Maharashtra b) Karnataka c) Kerala d) Andamans

Answer options :

1) (a), (b) and (c) 2) (a), (b), (c) and (d) 3) Only (c) 4) Only (d)

६) पंजाबच्या शेतकऱ्यांनी कृषी–वनोत्पादन पद्धती अंतर्गत प्राधान्य दिलेली वृक्षप्रजाती .... ही आहे.

१) पॉप्युलस २) आर्टोकार्पस ३) काजू ४) आंबा

6) The tree species preferred by farmers of Punjab under agri-silviculture system is ....

1) Populus 2) Artocarpus 3) Cashew 4) Mango

७) भारतातील प्रमुख लाकूड–उत्पादक वनस्पतींमध्ये .... समाविष्ट आहे.

१) अक्रोड २) देवदार ३) पांढरा विलो ४) वरील सर्व

7) The principal timber-yielding plants of India include :

1) Walnut 2) Deodar 3) White willow 4) All of the above

८) कोणत्या वृक्षाला सामान्यतः भारतीय एबोनी असे म्हंटले जाते आणि त्याची पाने भारतातील पारंपारिक सिगारेट बीडी (बिडी) तयार करण्यासाठी वापरली जातात ?

१) अर्जुन २) तेंदू ३) बाभूळ ४) खैर

8) .... tree, commonly also called Indian ebony, the leaves of which are used in the manufacture of beedis (bidis), the traditional cigarette of India.

1) Arjuna 2) Tendu 3) Babul 4) Khair

९) खाजण वनांच्या बाबतीत खालीलपैकी कोणती विधाने सत्य आहेत?

a) ही वने भरती–ओहोटीच्या पाण्याच्या पातळी दरम्यान असतात.

b) या वनांतील झाडांना 'सुंदरी' असे म्हणतात.

c) या झाडांच्या सालींपासून टॅनिंग मिळते.

d) या वनांचे संवर्धन करणे गरजेचे आहे.

पर्यायी उत्तरे :

१) (a), (b) आणि (c) फक्त २) (b), (c) आणि (d) फक्त

३) (a), (b) आणि (d) फक्त ४) (a), (b), (c) आणि (d)

9) In relation to Mangrove forest, which of the following statements are true ?

a) This forest are found in between high tide and low tide levels.

b) The trees in this forest are called 'Sundari'.

c) Tanning is obtained from the bark of these trees.

d) There is a need of conservation of this forest.

Answer options :

1) Only (a), (b) and (c) 2) Only (b), (c) and (d)

3) Only (a), (b) and (d) 4) (a), (b), (c) and (d)

१०) डायटोकॉर्पस, कायिया आणि मेसुआ (Dipterocarpus, Kayea, Mesua) या प्रजाती .... वनामध्ये आढळतात.
१) उष्णकटिबंधीय ओले सदाहरित
२) आर्द्र पानझडी
३) अल्पाइन झुडुपे
४) काटा

10) The Dipterocarpus, Kayea and Mesua species are the components of .... forest type.
1) Tropical Wet Evergreen
2) Moist Deciduous
3) Alpine Scrub
4) Thorn

११) कोरड्या अल्पाइन स्क्रब फॉरेस्टमध्ये .... वनस्पती आढळतात.
१) बुटक्या झुडूपांसह झिरोफाइटिक
२) बुटक्या झुडूपांसह मेसोफिटिक
३) उंच झुडूपांसह झिरोफिटिक
४) उंच झुडूपांसह मेसोफिटिक

11) Dry Alpine Scrub forest consists of ....
1) xerophytic formation with dwarf shrubs
2) mesophytic¢ formation with dwarf shrubs
3) xerophytic formation with tall shrubs
4) mesophytic formation with tall shrubs

१२) सच्छिद्रता (n%), हवेचे प्रमाण (a_c%) आणि टक्केवारी वायु शून्यता (na%) यांच्यातील संबंध .... द्वारे दिलेला आहे.
१) $n = n_a a_c$
२) $a_c = n n_a$
३) n_a, = n.ac
४) a_c, = n-n_a

12) The relationship between porosity (n%), air content (a_c%) and percentage air voids (na%)is given by ....
1) $n = n_a a_c$
2) $a_c = n n_a$
3) n_a, = n.ac
4) a_c, = n-n_a

१३) भारतातील कोणत्या भागात स्थलांतरित शेती केली जाते?
१) पूर्व हिमालय क्षेत्र
२) पश्चिम हिमालय क्षेत्र
३) खालच्या गंगेचे समतल
४) पश्चिम पठार आणि डोंगराळ प्रदेश

13) In which part of India shifting cultivation is practiced ?
1) Eastern Himalayan zone
2) Western Himalayan zone
3) Lower gangetic plane
4) Western Plateau and hill region

१४) वेदर्ड लॅटराइटमध्ये मुख्यतः .... समाविष्ट आहे:
१) ॲल्युमिना, लोह, मँगनीज आणि टायटॅनियम
२) ॲल्युमिना, चुनखडी, मँगनीज आणि लोह
३) अल्कली, चुना, मॅग्नेशियम आणि टायटॅनियम
४) ॲल्युमिना, लोह आणि चुना

14) Weathered laterite mostly contains :
1) alumina, iron, manganses and titanium
2) alumina, limestone, manganese and iron
3) alkalies, lime, magnesium and titanium
4) alumina, iron and lime

१५) जगातील पहिली लागवड केलेली पिके .... ही आहेत.
१) गहू आणि तांदूळ
२) गहू आणि बार्ली
३) गहू आणि मका
४) गहू आणि ज्वारी

15) The first cultivated crops in the world are
1) Wheat and Rice
2) Wheat and Barley
3) Wheat and Maize
4) Wheat and Sorghum

१६) २०२०-२१ मध्ये महाराष्ट्र राज्यात त्यांच्या लागवडीखालील क्षेत्राच्या उतरत्या क्रमाने पिकांचा योग्य क्रम काय असेल?
१) सोयाबीन, कापूस, भात, ज्वारी
२) कापूस, सोयाबीन, भात, ज्वारी
३) कापूस, सोयाबीन, ज्वारी, धान
४) भात, कापूस, सोयाबीन, ज्वारी

16) What would be the correct sequence of crops in the descending order of their area under cultivation in Maharashtra State in 2020—21 ?
1) Soybean, Cotton, Paddy, Jowar
2) Cotton, Soybean, Paddy, Jowar
3) Cotton, Soybean, Jowar, Paddy
4) Paddy, Cotton, Soybean, Jowar

१७) बाजरीबाबत खालीलपैकी कोणते विधान सत्य नाही?
१) अनेक देशांमध्ये त्याची लागवड कमी होत आहे
२) त्यांच्याकडे हवामान बदल आणि अन्नसुरक्षेला तोंड देण्याची क्षमता आहे
३) त्यांच्या सेवनाने कर्करोग बरा होण्यास मदत होते
४) ते कमी इनपुटमध्ये वाढवता येतात

17) Which of the following statements regarding millet is not true ?
1) Its cultivation is declining in many countries
2) They have potential to address climate change and food security
3) Their consumption helps in curing cancer
4) They can be grown with fewer inputs

१८) खालीलपैकी कोणत्या पिकामध्ये जमिनीच्या खालच्या थरातील ओलावा शोषण्याची उपजत गुणवत्ता असते आणि ते ओलावा तणाव (दुष्काळ) सहनशील असतात, तसेच त्यांचे पर्जन्याधारित स्वरुपाच्या शेतीत चांगले उत्पादन होते ?
अ) तृणधान्ये ब) कडधान्ये क) तेल बिया ड) फायबर पिके
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त अ २) फक्त ब ३) ब आणि ड फक्त ४) क आणि ड फक्त

18) Which of the following crops have an inherent quality to trap the moisture from lower strata of the soil and they are considerably moisture stress (drought) tolerant and fits well in rainfed environment ?
a) Cereals b) Pulses c) Oil seeds d) Fibre crops
Answer options :
1) a only 2) b only 3) b and d only 4) c and d only

१९) जमीन वापराचे नियोजन मुख्यत्त्वे यावर भर देते :
१) औद्योगिक व्यावसायिक क्षेत्रे
२) निवासी क्षेत्रे
३) जंगल, पीक आणि दलदलीची जमीन
४) पायाभूत क्षेत्र

19) Land use planning primarity deals with :
1) Industrial commercial areas
2) Residential areas
3) Forest, crop and swamp land
4) Infrastructural areas

२०) जमिनीची धूप रोखण्यासाठी भारतात खालीलपैकी कोणत्या कृषी पद्धतींचा वापर केला जातो?
१) पाऊस पडणे घुसखोरी, बाष्पीभवन उपाय
२) क्रॉप रोटेशन, समोच्च आच्छादन शेती आणि वनीकरण
३) रन ऑफ रिडक्शन, ट्रेंचिंग, कंटूर बंडिंग उपाय
४) कंटूर बंडिंग, टेरेसिंग, मुल्ला बंडिंग

20) Which of the following agronomic practices in India is being used to prevent land erosion ?
1) Rain fall Infiltration, evapotranspiration measure
2) Crop rotation, contour-cover farming, and afforesation
3) Run off reduction, trenching, contour bunding measures
4) Contour bunding, Terracing, mullah bunding

२१) अभियांत्रिकी शेती आणि कव्हर क्रॉपिंगची यादी ओळखा :

१) क्रॉप रोटेशन कंटूर फार्मिंग आणि कव्हर क्रॉपिंग
२) पाणी घुसखोरी, पाणी साचण्याचे उपाय.
३) कंटूर बंडिंग, कॉन्टूर ट्रेंचिंग आणि टेरेसिंग
४) पर्जन्यवृष्टी बंद, वनीकरण

21) List out the engineering farming and cover cropping ....

1) Crop rotation contour farming and cover cropping
2) Water infilitarison, water logging measures.
3) Contour bunding, contour trenching, and terracing
4) Rainfall-run off, afforesation

२२) गल्ली क्रॉपिंग आहे:

a) हेजग्रो आंतरपीक म्हणूनही ते ओळखले जाते
b) झपाट्याने वाढणारी, शक्यतो एन–फिक्सिंग झाडे किंवा झुडुपे राखून ठेवणे
c) फक्त उष्णकटिबंधीय प्रदेशात सराव केला जातो

वरीलपैकी कोणते/योग्य आहेत?

१) फक्त (a) २) जपश्र (b) ३) फक्त (c) ४) फक्त (a) आणि (b)

22) Alley cropping is:

a) also known as hedgerow intercropping
b) retaining fast-growing, preferably N-fixing trees or shrubs
c) practiced only in tropical regions

Which of the above is/are correct ?

1) Only (a) 2) Only (b) 3) Only (c) 4) Only (a) and (b)

२३) आंधळी मशागत म्हणजे जमिनीची अशी मशागत ....

१) पीक पेरल्यानंतर किंवा लागवड केल्यानंतर; एकतर पीक वनस्पतींच्या उदयापूर्वीच्या टप्प्यावर किंवा ते वाढीच्या सुरुवातीच्या टप्प्यात असताना
२) पीक पेरण्यापूर्वी किंवा लागवड करण्यापूर्वी
३) एकाच वेळी पीक पेरताना किंवा लागवड करताना
४) वरीलपैकी काहीही नाही

23) Blind tillage refers to the tillage of the soil ....

1) After seeding or planting the crop; either at pre-emergence stage of crop plants or while they are in early stages of growth
2) Before seeding or planting the crop
3) Simultaneously at seeding or planting the crop
4) None of the above

२४) झुमिंग लागवडीमध्ये –

a) जमीन फिरवली जाते पण पीक ठरलेले
b) वर्षानुवर्षे तेच पीक घेतले जाते
c) त्यामुळे मातीची धूप होते
d) जमिनीची उत्पादकता नष्ट होते

वरीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे/आहेत?

१) फक्त a २) a आणि b फक्त ३) a, b आणि c फक्त ४) a, b, c आणि d

24) In Jhumming cultivation -
a) Land is rotated but crop is fixed
b) Same crop is grown year after year
c) It causes soil erosion
d) Soil productivity is lost
Which of the above statement/s is/are correct ?
1) a only 2) a and b only 3) a, b and c only 4) a, b, c and d

२५) .... शेतात वापरल्या जाणाऱ्या पीक पद्धती आणि शेती संसाधने, इतर शेती उपक्रम आणि त्यांची रचना ठरवणारे उपलब्ध तंत्रज्ञान यांच्याशी त्यांचा संवाद दर्शवतो.
१) शेती पद्धती २) शेती उद्योग ३) मिश्र शेती ४) पीक पद्धती

25) ....represents cropping patterns used on a farm and their interaction with farm resources, other farm enterprises and available technology which determine their make up.
1) Farming system 2) Farm enterprises 3) Mixed farming 4) Cropping system

२६) प्रचलित कृषी–हवामान आणि सामाजिक–आर्थिक परिस्थितीनुसार एखाद्या प्रदेश किंवा परिसरात विविध पिके ज्या क्रमाने घेतली जातात त्याला .... असे म्हणतात.
१) पीक पद्धती २) पीक पद्धती ३) शेती पद्धत ४) शाश्वत शेती

26) The sequence in which various crops are grown in a region or a locality in accordance with prevailing agro-climatic and socio-economic conditions is known as ....
1) Cropping system
2) Cropping pattern
3) Farming system
4) Sustainable agriculture

२७) .... स्वरुपाच्या पीकपद्धतीत स्पेस आणि टाइम या दोन्हीच्या संदर्भात, पीके परस्परपूरकरित्या घेतली जातात.
१) रिले क्रॉपिंग
२) अनुक्रम क्रॉपिंग
३) ॲनिमेशन
४) ॲनिडेशन

27) .... refers to complementary interaction which occurs both in space and time.
1) Relay cropping
2) Sequence cropping
3) Annimation
4) Annidation

२८) ...... मध्ये जमिनीच्या विविध वापरांचा समावेश आहे, जेथे वृक्षाच्छादित प्रजाती वनौषधी पिकांसह एकाच वेळी किंवा कालिक क्रमाने वाढतात.
१) सामाजिक वनीकरण २) वुडी वनीकरण ३) कृषी वनीकरण ४) घनदाट वनीकरण

28) ...... includes a variety of land uses, where woody species are grown in combination with herbaceous crops, either at the same time or in time sequence.
1) Social forestry 2) Woody forestry 3) Agroforestry 4) Dense forestry

२९) गुजरात आणि राजस्थान राज्यांमध्ये आढळणाऱ्या गुरांच्या .... या जातीची चाल ''सवाई चाल'' या नावाने ओळखली जाते.
१) कांकरेज २) गीर ३) राठी ४) थारपारकर

29) The cattle breed found in the States of Gujarat and Rajasthan which has a peculiar gait known as "Sawai Chal" is :
1) Kankrej 2) Gir 3) Rathi 4) Tharparkar

(८) आर्थिक भूगोल – खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने, वाहतूक आणि पर्यटन, उद्योग, शहरे

१) खालीलपैकी कोणता कायदा ब्युरो ऑफ एनर्जी इफिशियन्सी (BEE) ची स्थापना आणि समावेश करण्याची तरतूद करतो?

१) ऊर्जा संवर्धन कायदा, २००१ २) ऊर्जा संवर्धन कायदा, २००२

३) ऊर्जा संवर्धन कायदा, २०१० ४) ऊर्जा संवर्धन कायदा, २०११

1) Which of the following Acts provides for the establishment and incorporation of the Bureau of Energy Efficiency (BEE) ?

1) Energy Conservation Act, 2001 2) Energy Conservation Act, 2002

3) Energy Conservation Act, 2010 4) Energy Conservation Act, 2011

२) महामार्ग नियोजनाच्या टप्प्यांबद्दल खालील विधाने विचारात घ्या:

a) विशिष्ट क्षेत्रासाठी रस्त्याच्या लांबीच्या आवश्यकतेचे मूल्यांकन.

b) पंचवार्षिक योजना किंवा वार्षिक योजनेतील टप्पा दर्शविणारा मास्टर प्लॅन तयार करणे.

वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर/आहेत?

१) फक्त (a) बरोबर आहे. २) फक्त (b) बरोबर आहे.

३) (a) किंवा (b) बरोबर नाहीत. ४) (a) आणि (b) दोन्ही बरोबर आहेत.

2) Consider the following statements about phases of highway planning :

a) Assessment of requirement of road length for an area.

b) Preparation of Master Plan showing the phasing in Five Year Plan or annual plan.

Which of the above statements is/are correct ?

1) Only (a) is correct. 2) Only (b) is correct.

3) Neither (a) nor (b) are correct. 4) Both (a) and (b) are correct.

३) जोडी जुळवा (रस्ते विकासाच्या संदर्भात):

a) जयकर समिती	i) १९३४
b) IRC निर्मिती	ii) १९५२
c) CRRI स्थापना	iii) १९५६
d) NH कायदा	iv) १९२७

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
१)	(iv)	(ii)	(i)	(iii)
२)	(ii)	(iv)	(i)	(iii)
३)	(ii)	(i)	(iii)	(iv)
४)	(iv)	(i)	(ii)	(iii)

3) Match the pair :

a) Jayakar Committee	i) 1934
b) IRC formation	ii) 1952
c) CRRI Establishment	iii) 1956
d) NH Act	iv) 1927

Answer options:

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iv)	(ii)	(i)	(iii)
2)	(ii)	(iv)	(i)	(iii)
3)	(ii)	(i)	(iii)	(iv)
4)	(iv)	(i)	(ii)	(iii)

४) रो–रो वाहतुकीची सुरुवात भारतात सर्वप्रथम कोणत्या रेल्वेमार्गावर झाली?
१) उत्तर–पूर्व सीमांत रेल्वेमार्ग
२) दक्षिण रेल्वेमार्ग
३) कोकण रेल्वेमार्ग
४) पूर्व रेल्वेमार्ग

4) The row-row transportation started firstly in India on which railway route ?
1) North Eastern border railway route
2) Southern railway route
3) Konkan railway route
4) Eastern railway route

५) भारतातील लोह–पोलाद उद्योग व स्थापना वर्ष यांच्या योग्य जोड्या लावा :

लोह–पोलाद उद्योग	**स्थापना वर्ष**
a) बंगाल आयर्न ॲण्ड स्टील कंपनी	i) १८७४
b) टाटा आयर्न ॲण्ड स्टील कंपनी	ii) १९०७
c) इंडीयन आयर्न ॲण्ड स्टील कंपनी	iii) १९१९
d) म्हैसूर आयर्न ॲण्ड स्टील कंपनी	iv) १९२३

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
2)	(iii)	(ii)	(i)	(iv)
3)	(ii)	(iv)	(iii)	(i)
4)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)

5) Match the correct pairs of Iron and Steel Industry and its establishment year in India :

Iron and Steel Industry	**Establishment Year**
a) Bengal Iron and Steel Industry	i) 1874
b) Tata Iron and Steel Industry	ii) 1907
c) Indian Iron and Steel Industry	iii) 1919
d) Mysore Iron and Steel Industry	iv) 1923

Answer options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
2)	(iii)	(ii)	(i)	(iv)
3)	(ii)	(iv)	(iii)	(i)
4)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)

६) २० वर्षांच्या तिसऱ्या रस्ते योजनेत, राष्ट्रीय महामार्गांची लांबी ही देशाच्या क्षेत्रफळास .... ने भागून निशित केली गेली.
१) २० २) २५ ३) ५० ४) ७५

6) A s per 3rd 20 Year Road Plan, the length of National Highways is given by area of country divided by ....
1) 20 2) 25 3) 50 4) 75

७) ३१ डिसेंबर २०२२ रोजी भारतातील जीवाश्म इंधनापासून एकूण वीज निर्मिती .... आहे:
१) ४६,८५० मेगावॉट २) १,६७,७५० मेगावॉट ३) १,७४,५३० मेगावॉट ४) २,३५,८०९ मेगावॉट

7) Total electricity produce from fossil fuels in India, as on 31 December 2022 is :
1) 46,850 megawatts 2) 1,67,750 megawatts
3) 1,74,530 megawatts 4) 2,35,809 megawatts

८) आर्थिक वर्ष २०२१ मध्ये भारतातील उद्योगांनी वापरलेल्या विद्युत उर्जेची टक्केवारी .... होती:
१) ५१% २) ४६% ३) ४१% ४) ३६%

8) The percentage of electrical power consumed by industries in India in the financial year 2021 was :
1) 51% 2) 46% 3) 41% 4) 36%

९) खालीलपैकी कोणता गट 'औष्णिक ऊर्जा' प्रकल्पाशी संबंधीत आहे?
१) भुसावळ, नाशिक, उरण २) ट्राम्बे, डहाणू, जळगाव
३) तारापूर, उरण, ठाणे ४) चंद्रपूर, काक्रापारा, भुसावळ

9) Which of the following groups is associated with "Thermal Power" plant ?
1) Bhusawal, Nashik, Uran 2) Trombe, Dahanu, Jalgaon
3) Tarapur, Uran, Thane 4) Chandrapur, Kakrapara, Bhusawal

१०) योग्य जोड्या जुळवा

राज्य	**पर्यटन स्थळ**
a. जम्मू व काश्मीर	i. तरण तारण, बाबा बकाला
b. हिमाचल प्रदेश	ii. अंबाला, भडकल सरोवर
c. पंजाब	iii. अवंतीपूर, अचलीगोम्पा
d. हरियाणा	iv. त्रिलोकनाथ, नैनादेवी

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
१)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
२)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
३)	(iii)	(iv)	(ii)	(i)
४)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)

10) Match the following :

State	**Tourist Centre**
a. Jammu and Kashmir	i. Taran Taran, Baba Bakala
b. Himachal Pradesh	ii. Ambala, Bhadkal lake
c. Punjab	iii. Avantipur, Alachigonpa
d. Haryana	iv. Triloknath, Nainadevi

Answer Options :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
1)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
2)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
3)	(iii)	(iv)	(ii)	(i)
4)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)

११) *योग्य जोड्या जुळवा :*

औष्णिक वीज केंद्र	***जिल्हा***
a. कोराडी	*i. ठाणे*
b. पारस	*ii. नागपूर*
c. उरण	*iii. जळगांव*
d. फेकरी	*iv. अकोला*

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	***(b)***	***(c)***	***(d)***
१)	*(i)*	*(ii)*	*(iii)*	*(iv)*
२)	*(iv)*	*(iii)*	*(ii)*	*(i)*
३)	*(ii)*	*(iv)*	*(iii)*	*(i)*
४)	*(ii)*	*(iv)*	*(i)*	*(iii)*

11) *Match the following :*

Thermal Power Station	***District***
a. Koradi	*i. Thane*
b. Paras	*ii. Nagpursibnl ci vit*
c. Uran	*iii. Jalgaon*
d. Fekari	*iv. Akola*

Answer Options :

	(a)	***(b)***	***(c)***	***(d)***
1)	*(i)*	*(ii)*	*(iii)*	*(iv)*
2)	*(iv)*	*(iii)*	*(ii)*	*(i)*
3)	*(ii)*	*(iv)*	*(iii)*	*(i)*
4)	*(ii)*	*(iv)*	*(i)*	*(iii)*

१२) खालीलपैकी कोणती विधान/विधाने **अचूक** आहे/आहेत?

a) बॉक्साईटचा वापर मुख्यतः ॲल्युमिनियम निर्मितीसाठी केला जातो.

b) स्पेन आणि जपान हे भारतातून बॉक्साईटची सर्वाधिक आयात करणारे देश आहेत.

c) ओडिशाचा बॉक्साईटच्या उत्पादनात भारतात प्रथम क्रमांक लागतो.

d) कोल्हापूर, रत्नागिरी, सातारा, ठाणे हे महाराष्ट्रातील बॉक्साईट उत्पादन करणारे जिल्हे आहेत.

पर्यायी उत्तरे :

१) (a) फक्त २) (b) आणि (c) फक्त ३) (a), (c) आणि (d) ४) वरील सर्व

12) Which of the following statements is/are correct ?

a) Bauxite is used mainly for the production of aluminium.

b) Spain and Japan are the largest importers of Indian bauxite.

c) Odisha stands first in the production of bauxite in India.

d) Kolhapur, Ratnagiri, Satara, Thane are the bauxite producing districts of Maharashtra.

Answer options :

1) Only (a) 2) Only (b) and (c) 3) (a), (c) and (d) 4) All of the above

१३) पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात चुनखडक, जिप्सम आणि खनिज मिठाचे साठे वितरित झालेले आहेत. खालीलपैकी कोणती कारणे या खनिजांच्या साठ्यांच्या वितरणास कारणीभूत आहेत ?

a. पर्मोकार्बोनिफेरस युगात पश्चिम राजस्थानचा भाग समुद्राच्या पाण्याखाली होत्या.

b. पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात पर्जन्याचे प्रमाण कमी आहे.

c. पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात हवामान उष्ण व कोरडे आहे.

d. पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात वनाच्छादाना खालील क्षेत्र अत्यल्प आहे.

पर्यायी उत्तरे :

१) फक्त a बरोबर आहे | २) a फक्त आणि b बरोबर आहेत

३) a, b आणि c बरोबर आहेत | ४) फक्त d बरोबर आहेत

13) In the western part of Rajasthan minerals like limestone, gypsum and mineral salts reserves are distributed. Which of the following reasons are responsible for this occurrence ?

a. Western part of Rajasthan was submerged under sea water during permocarboniferous period.

b. Western part of Rajasthan receives low rainfall.

c. Western part of Rajasthan has hot and dry climate.

d. In the western part of Rajasthan the area under vegetation is very low.

Answer Options :

1) only a is correct | 2) only a and b are correct

3) a, b and c are correct | 4) only d is correct

१४) खालीलपैकी कोणत्या मृदेत लोह व बॉक्साईट खनिजाचे प्रमाण अधिक असते ?

१) तांबडी मृदा | २) रेगूर मृदा | ३) जांभी मृदा | ४) गाळाची मृदा

14) Which of the following soil contain the maximum proportion of iron and bauxite minerals ?

1) Red soil | 2) Regur soil | 3) Laterite soil | 4) Alluvial soil

१५) वर्धा कोळसा क्षेत्र .... स्वरुपाचे आहे:

१) ब्रॉड सिंकलाइन प्लंजिंग SSW | २) ब्रॉड अँटिक्लाइन प्लंजिंग SSE

३) ब्रॉड अँटिक्लाइन प्लंजिंग NNE | ४) ब्रॉड अँटिक्लाइन प्लंजिंग NNW

15) Wardha coal field is a :

1) broad syncline phunging SSW | 2) broad anticline plunging SSE

3) broad anticline plungine NNE | 4) broad anticline plunging NNW

१६) कागद उद्योगाचे वर्गीकरण........... असे केले जाते.

a) कागद आणि कागद बोर्ड (फलक) | b) पेंढा फलक आणि इतर फलक

c) न्यूजप्रिंट | d) सिक्युरिटी पेपर

पर्यायी उत्तरे :

१) (a) आणि (b) | २) (c) आणि (d) | ३) (a), (b) आणि (d) | ४) वरील सर्व

16) The Paper Industry is divided into the following categories :

a) Paper and paper board | b) Straw board and other board

c) News print | d) Security paper

Which of the statements given above are correct ?

1) (a)and (b) | 2) (c) and (d) | 3) (a), (b) and (d) | 4) All of the above

१७) उद्योगाच्या स्थान निश्चिती करताना आल्फ्रेड वेबर यांनी खालीलपैकी कोणत्या घटकाचे महत्व आपल्या सिद्धांतात सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला आहे ?

१) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणात मजुरांवरील मूल्या चे योगदान महत्त्वाचे असते.

२) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणात कच्च्या मालावरील खर्चाचे योगदान महत्त्वाचे असते.

३) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणात बाजारपेठेची सुगमता महत्त्वाची असते.

४) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणात वाहतूक खर्चाचे योगदान महत्त्वाचे असते.

17) In his theory of industrial location Alfred Weber tried to establish the pivotal role of which of the following factors ?

1) Labour cost plays a pivotal role in the selection of industrial location

2) Cost of raw material plays a pivotal role in the selection of industrial location

3) Market accessibility plays a pivotal role in the selection of industrial location

4) Transport cost plays a pivotal role in the selection of industrial location

१८) खालील दोन विधाने दिली आहेत त्यापैकी (A) हे प्रतिपादन असून (R) हे त्याचे कारण आहे. दिलेल्या पर्यायातून बरोबर उत्तर निवडा.

A) कापूस हा वजन न घटणारा शुद्ध कच्चा माल आहे, शिवाय तो हलका व टिकाऊ आहे.

R) सुती कापड उद्योगाचे स्थानिकीकरण कापूस उत्पादक प्रदेश किंवा बाजारपेठ या ठिकाणी होते.

पर्यायी उत्तरे :

१) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) कचे खरे स्पष्टीकरण आहे

२) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत परंतु (R) हे (A) चे खरे स्पष्टीकरण नाही.

३) (A) हे बरोबर आहे पण (R) हे चूक आहे.

४) (A) हे चूक आहे पण (R) हे बरोबर आहे

18) Given below are two statements one labeled as Assertion (A) and other labeled as Reason (R). Select correct answer from the options given below.

A) Cotton is not a weight lossing pure raw material, besides is light in weight and durable.

R) The localization of the cotton textile is found either in cotton producing region or near market.

Answer Options :

1) Both (A) and (R) are true and (R) is the correct explanation of (A)

2) Both (A) and (R) are true but (R) is not the correct explanation of (A)

3) (A) is true but (R) is false

4) (A) is false but (R) is true

१९) स्टीम पॉवर प्लांटसाठी जागा निवडायची असल्यास खालीलपैकी कोणती अट चुकीची आहे?

१) इंधन स्टेशन प्लांट जवळ असावे

२) इंधन स्टेशन नदीकाठच्या जवळ स्थित असणे आवश्यक आहे

३) इंधन केंद्र लोकवस्तीच्या क्षेत्राजवळ असणे आवश्यक आहे.

४) रोप लोड केंद्राजवळ ठेवावे.

19) Which of the following conditions is INCORRECT when a site is to be selected for a steam power plant ?
1) The fuel station should be near the plant
2) The fuel station must be positioned near a riverbank
3) The fuel station must be located near populated areas.
4) The plant should be placed near load centres.

२०) स्टीम पॉवर स्टेशनचा खालीलपैकी कोणता फायदा आहे?
१) स्टीम पॉवर प्लांटचे आयुष्य आणि परिणामकारकता संक्षिप्त आहे.
२) वीज निर्मितीचा खर्च जास्त आहे
३) कमी प्रारंभिक गुंतवणूक आणि प्लांट चालू करण्यासाठी कमी वेळ लागतो.
४) कोळसा हळूहळू वापरल्यामुळे संपुष्टात येऊ शकतो.

20) Which of the following is an advantages of a steam power station ?
1) Life and effectiveness of a steam power plant are concise.
2) Cost of power generation is high
3) It takes low initial investment and less time to commission a plant.
4) Coal may get depleted due to gradual use.

२१) ऊर्जा प्लांटच्या ऑपरेशन दरम्यान स्थिर असलेल्या उत्पादनाबाबत खालीलपैकी कोणती अवस्था योग्य आहे?
१) नियमनाशिवाय आधारभूत पुरवठा २) नियमनासह आधारभूत पुरवठा
३) स्वयंचलित गैर-आर्थिक नियमन ४) स्वयंचलित आर्थिक नियमन

21) Which of the following states is correct regarding the output that is constant during the operation of a plant ?
1) Base supply without regulation 2) Base supply with regulation
3) Automatic non-economic regulation 4) Automatic economic regulation

२२) वाहन वाहतुकीसाठी, दोन-लेन पुलासाठी रस्त्याची किमान रुंदी .... आवश्यक आहे.
१) ४२५ सेमी २) ७५० सेमी ३) २०० सेमी ४) ३०० सेमी

22) For vehicular traffic, minimum roadway width for two-lane bridge is ....
1) 425 cm 2) 750 cm 3) 200 cm 4) 300 cm

२३) IRC नुसार, ग्रामीण भागात मोटरसायकलसाठी प्रवासी कार युनिट .... आहे
१) ०.५० २) ०.७५ ३) ०.८० ४) १.००

23) As per IRC, the passenger car unit for a motorcycle in rural areas is ....
1) 0.50 2) 0.75 3) 0.80 4) 1.00

२४) रोलिंग टेरेनमधून जाणाऱ्या राष्ट्रीय महामार्गांसाठी IRC ने शिफारस केलेला रुलिंग डिझाईन वेग .... आहे.
१) १२० किमी ताशी २) ४० किमी ताशी ३) २० किमी ताशी ४) ८० किमी ताशी

24) The ruling design speed recommended by IRC for National Highways passing through rolling terrain is ....
1) 120 kmph 2) 40 kmph 3) 20 kmph 4) 80 kmph

(९) राजकीय विभाग, प्रशासकीय विभाग – भाषा, जमाती आणि वंश, स्थाने आणि सीमा

१) भारताच्या ईशान्येकडील राज्यांमध्ये राहणाऱ्या मंगोलॉइड जमाती, नागा–कुकी या जमाती आपला उदरनिर्वाह .... द्वारे करतात:

१) स्थलांतरित लागवड
२) कायमस्वरुपी शेती
३) दुग्धव्यवसाय
४) वरीलपैकी काहीही नाही

1) The Mongoloid tribes living in the Northeastern States of India, namely Naga-Kuki make their living by practicing :

1) Shifting cultivation
2) Permanent cultivation
3) Dairy
4) None of the above

(१०) मानवी व सामाजिक भूगोल

✻ **लोकसंख्या, लोकसंख्येचे स्थानांतर व त्याचे उगम व इष्टस्थानावरील परिणाम , ग्रामीण वस्त्या व तांडे, झोपडपट्ट्या व त्यांचे प्रश्न**

१) भारताचे रजिस्ट्रार जनरल (SRS) च्या नमुना नोंदणी प्रणाली (RGI) बुलेटिननुसार, २०१९ मध्ये भारतात प्रति १,००० जिवंत जन्मांमागे बालमृत्यू दर (IMR) किती होता?

१) ८१ २) ३७ ३) ३५ ४) ३०

1) As per the Sample Registration System (SRS) Bulletin of Registrar General of India (RGI), what was the Infant Mortality Rate (IMR) in India per 1,000 live births in the year 2019 ?

1) 81 2) 37 3) 35 4) 30

२) योग्य जोड्या जुळवा

	राज्य	**लोकसंख्या घनता दर चौ. कि. मी. (२०११)**
a.	हरियाणा	i. १२३
b.	हिमाचल प्रदेश	ii. १४१
c.	झारखंड	iii. ५७३
d.	बिहार	iv. ११०६

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	**(b)**	**(c)**	**(d)**
१)	ii	i	iii	iv
२)	iii	i	ii	iv
३)	iii	ii	iv	i
४)	i	iii	ii	iv

2) Match the following :

	State	**Population Density per sq. k.m. (2011)**
a.	Haryana	i. 123
b.	Himachal Pradesh	ii. 414
c.	Jharkhand	iii. 573
d.	Bihar	iv. 1106

Answer Options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	ii	i	iii	iv
2)	iii	i	ii	iv
3)	iii	ii	iv	i
4)	i	iii	ii	iv

३) २०११ च्या जनगणनेनुसार, भारतीय राज्यांचा लोकसंख्या शेकडा प्रमाणानुसार कोणता चढता क्रम योग्य आहे?

१) पंजाब – आसाम – छत्तीसगढ – हरियाणा
२) पंजाब – छत्तीसगढ – आसाम – हरियाणा
३) छत्तीसगढ – हरियाणा – पंजाब – आसाम
४) हरियाणा – छत्तीसगढ – पंजाब – आसाम

3) As per 2011 Census, which ascending order of states as per percentage population in India is correct?

1) Punjab — Assam — Chhattisgarh — Haryana
2) Punjab — Chhattisgarh — Assam — Haryana
3) Chhattisgarh — Haryana — Punjab — Assam
4) Haryana — Chhattisgarh — Punjab — Assam

४) भारतातील कोणते शहर भारतीय शासनाच्या स्वच्छ क्रमवारीत सलग तीन वेळा (२०१९ ते २०२१) स्वच्छ शहर म्हणून घोषित करण्यात आले?

१) इंदोर
२) पुणे
३) मुंबई
४) सुरत

4) Which city of India has been declared as cleanest city for three consercutive years (2019 to 2021) by Swachh ranking of Government of India ?

1) Indore
20 Pune
3) Mumbai
4) Surat

५) खालील विधाने विचारात घ्या :

a) २०११ ची जनगणना ही १५ वी राष्ट्रीय जनगणना होती.
b) या जनगणनेत जातीवर आधारित जनगणनेस सरकारने परवानगी दिली.

पर्यायी उत्तरे :

१) फक्त विधान (a) बरोबर आहे
२) फक्त विधान (b) बरोबर आहे
३) (a) आणि (b) दोन्हीही विधाने बरोबर आहेत.
४) (a) आणि (b) दोन्हीही विधाने चूक आहेत.

5) Consider the following statements :

a) The census of 2011 was 15 national census.
b) In this census government approved the caste based census.

Answer options:

1) Only statement (a) is correct.
2) Only statement (b) is correct.
3) Both statements (a) and (b) are correct.
4) Both statements (a) and (b) are incorrect.

६) **विधान (I) :** ''लोकसंख्येच्या पहिल्या टप्प्यावर जननदर आणि मृत्यूदर हे दोन्हीही जास्त असतात त्यामुळे कमी अधिक प्रमाणात लोकसंख्या जवळपास स्थिर असते.''

विधान (II) : ''लोकसंख्या संक्रमणाच्या तिसऱ्या टप्प्यावर जननदर घटत जातो त्यामुळे लोकसंख्या वाढीचा दर हा कमी असतो.''

पर्यायी उत्तरे :

१) विधान (I) हे अयोग्य आहे
२) विधान (II) हे अयोग्य आहे
३) विधान (I) व (II) हे दोन्ही अयोग्य आहेत
४) विधान (I) व (II) हे दोन्ही योग्य आहेत

6) **Statement (I) :** "In the first stage, both birth and death rates are high, hence the population remains more or less stable."
Statement (II) : "In the third stage of demographic transition the birth rate decline significantly and thus the rate of population growth remain low."
Answer options :
1) Statement (I) is incorrect.
2) Statement (II) is incorrect.
3) Both statements (I) and (II) are incorrect.
4) Both statements (I) and (IT) are correct.

७) भारतातील लिंगगुणोत्तर खालीलपैकी एका पद्धतीने काढले जाते :
१) हजार पुरुषांच्या तुलनेत स्त्रियांचे प्रमाण
२) हजार स्त्रियांच्या तुलनेत पुरुषांचे प्रमाण
३) १०० पुरुषांच्या तुलनेत स्त्रियांचे प्रमाण
४) १०० स्त्रियांच्या तुलनेत पुरुषांचे प्रमाण

7) Sex Ratio in India is depicted from the following one method :
1) Ratio of female population per thousand male population
2) Rtio of male population per thousand female population
3) Ratio of female population per 100 male population
4) Ratio of male population per 100 female population

८) जनगणनेबाबत खालील विधाने विचारात घ्या. त्यापैकी कोणते/योग्य आहेत?
a) प्रामुख्याने लोकसंख्याशास्त्रीय माहिती प्रदान करा
b) लोकांच्या सामाजिक आणि आर्थिक वैशिष्ट्यांबद्दल कोणतीही माहिती देऊ नका.
c) औषध, मानवी पर्यावरण आणि सामाजिक विज्ञान क्षेत्रातील कृती आणि संशोधनाच्या नियोजनासाठी आधाररेखा प्रदान करा.
d) जनगणनेच्या डेटाशिवाय, प्रमाणबद्ध आरोग्य, लोकसंख्याशास्त्रीय आणि सामाजिक-आर्थिक निर्देशक प्राप्त करणे शक्य नाही.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त a
२) a आणि c फक्त
३) a, b आणि d फक्त
४) a, c आणि d फक्त

8) Consider the following statements regarding census. Which of them is/are correct ?
a) Primarily provide demographic information
b) Provide no information on social and economic characteristics of people.
c) Provide baseline for planning action and research in the field of medicine, human ecology and social science.
d) Without census data, it is not possible to obtain quantified health, demographic and socio-economic indicators.
Answer options :
1) a only
2) a and c only
3) a, b and d only
4) a, c and d only

९) मृत्यूच्या आकडेवारीच्या संदर्भात खालील विधाने विचारात घ्या. खालीलपैकी कोणती विधाने सत्य आहेत/आहेत?
a) डेटा गोळा करण्याची एकसमान आणि प्रमाणित पद्धत आहे.
b) अचूकतेचा अभाव आहे.
c) हे एकूण मृत्युदरातील ट्रेंड आणि फरक स्पष्ट करते.
d) मृत्यूची अपूर्ण माहिती आहे.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त a
२) a, b आणि c फक्त
३) b आणि d फक्त
४) b, c आणि d फक्त

9) Consider the following statements in regards to mortality data. Which of the following statements is/are true ?
a) There is uniform and standardised method of collection of data.
b) There is lack of accuracy.
c) It explains trends and differentials in overall mortality.
d) There is incomplete reporting of deaths.
Answer Options :
1) a only 2) a, b and c only 3) b and d only 4) b, c and d only

१०) एकूण प्रजनन दर म्हणजे काय?
१) स्त्रीला जन्मलेल्या मुलींची सरासरी संख्या
२) कुटुंब नियोजन यशाचे संवेदनशील सूचक
३) प्रजननक्षम वयोगटातील प्रति हजार विवाहित महिलांच्या जिवंत जन्मांची संख्या
४) पूर्ण कुटुंब आकार

10) What is total fertility rate ?
1) Average number of girls born to a woman
2) Sensitive indicator of family planning achievement
3) Number of live births per thousand married women in reproductive age group
4) completed family size

११) खालील विधानांचा विचार करून त्यातील कोणते/कोणती विधान/ने बरोबर आहे/आहेत ते संकेतांकांचा वापर करून उत्तर लिहा.
१. केंद्रित वस्ती बहुधा शेतवाड्यांनी वेढलेली असते
२. हिमालयीन प्रदेशात केंद्रित वस्त्या आढळत नाहीत.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त १ बरोबर आहे २) फक्त २ बरोबर आहे
३) दोन्ही १ आणि २ बरोबर आहेत ४) १ ही बरोबर नाही व २ ही बरोबर नाही

11) Consider the following statements and sclect the correct answer using the code given below.
1. A compact settlement is most probably surrounded by hamlets.
2. Compact settlements are not found in the Himalayan region.
Answer Options :
1) Only 1 is correct 2) Only 2 is correct
3) Both 1 and 2 are correct 4) Neither 1 nor 2 is correct

o o o

उत्तरे : महाराष्ट्र अराजपत्रित सेवा मुख्य परीक्षा (गट ब)/(गट क) २०२३

पेपर क्रमांक – २ : सामान्य क्षमता चाचणी

(१) भारताचा व महाराष्ट्राचा भूगोल घटकावरील प्रश्न

(१) महाराष्ट्राचा व भारताचा प्राकृतिक भूगोल – खडक, भौगोलिक उत्क्रांती व वैशिष्ट्ये

१–२	२–३	३–२	४–४	५–२	६–४	७–३	८–४	९–२	१०–२
११–४	१२–१	१३–४	१४–४						

(२) विविध भूरूपे, पर्वत आणि पठार – टेकड्या, रांगा, शिखरे, घाट

१–१	२–३	३–१	४–४	५–१	६–२	७–१	८–१

(३) मुख्य प्राकृतिक विभाग – हिमालय, मैदाने, किनारपट्टी, पठार, सह्याद्री, कोकण, बेटे

१–४

(४) हवामानशास्त्र, पर्जन्यमान व तापमान

१–४	२–२	३–२	४–२	५–२	६–४	७–३

(५) पर्जन्यातील विभागवार बदल

१–३	२–१	३–३	४–२	५–२	६–१	७–२	८–३	९–३	१०–३
११–३	१२–२	१३–१	१४–२	१५–३					

(६) नद्या – धरणे आणि सिंचन प्रकल्प

१–२	२–४	३–१	४–२	५–४	६–३	७–४	८–१	९–१	१०–१
११–३	१२–४	१३–१	१४–३	१५–४	१६–४	१७–२	१८–१	१९–३	२०–४
२१–४	२२–२	२३–४	२४–४	२५–३	२६–३	२७–१	२८–४	२९–२	३०–४
३१–१	३२–१	३३–४	३४–३	३५–१	३६–४	३७–२	३८–३	३९–४	४०–१
४१–३	४२–२	४३–४	४४–३	४५–१					

(७) नैसर्गिक संपत्ती व शेती – वने, जमिनीचे प्रकार, प्रमुख पिके

१–१	२–१	३–१	४–२	५–२	६–१	७–४	८–२	९–४	१०–१
११–१	१२–३	१३–१	१४–१	१५–२	१६–३	१७–३	१८–२	१९–३	२०–२
२१–३	२२–४	२३–१	२४–४	२५–४	२६–२	२७–४	२८–३	२९–१	

(८) आर्थिक भूगोल – खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने, वाहतूक आणि पर्यटन, उद्योग, शहरे

१–१	२–४	३–४	४–३	५–४	६–३	७–४	८–३	९–१	१०–२
११–४	१२–३	१३–१	१४–३	१५–४	१६–४	१७–४	१८–२	१९–३	२०–३
२१–१	२२–२	२३–१	२४–४						

(९) राजकीय विभाग, प्रशासकीय विभाग – भाषा, जमाती आणि वंश, स्थाने आणि सीमा

१–१

(१०) मानवी व सामाजिक भूगोल

१–४	२–२	३–४	४–१	५–३	६–४	७–१	८–४	९–४	१०–४
११–२									

Study CIRCLE